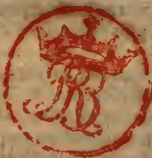
29. 35.

D. HAYMONIS EPISCOPI HALBERSTATTENSIS DE CHRIstianarum rerum memoria libri decem.

COLONIAE,
Iohannes Praël excudebat,
Anno M. D. XXXI.

HAYMONIS EPISCOPI HALBERSTATTENSIS in libros de Christianarũ rerum memoria,

PRAEFATIO.

Vantum eruditionis, quantum diuinarum & humanarum rerũ notitiç pie legentibus ecclesiastica conferat historia, nostræ fuit experientiæ cognoscere, qui sæpe eam ac studiose legendo, nobis ipsis fecimus fidem. Vt enim eã breuiter cõmendemus, rerũ ab initio gestarꝫ edocet veritatẽ, pios primitiuæ ecclesiæ actus edisserit, virorꝫ fortiũ gesta describit, martyrꝫ sudat agones, cõfessorũ merita attollit, doctorũ, qui & patres vocant, dicta & scripta cõmemorat. Sed qm̃ propter multiplicitatem & immensitatem voluminis, fatigat intellectum, onerat audientiam, memoriam inuoluit, cogitauimus efficere, si dominus voluerit, vt liber ille immensus ad libellum redigatur. Manuale hoc igitur fieri voluimus, hac vtilitate considerata, vt cum Eusebium legeris, facundum quidem eloquio, fœcũdum eruditione, sed propter Græcæ linguæ copiositatem, de qua translatus est, sermone multiplicẽ atqꝫ prolixum, ideoq́ꝫ à memoria facile recedentem, hunc te libeat vide[re] nostrumq́ꝫ de eo excerptum inspicere

ad integritatem memoriæ reformandam. Ignosce beate Eusebi, ignosce. neq; enim hoc ad tuam molior suggillationem. Parce quæso, & attende, illum em̃ sermonem replico, amice, non facio tibi iniuriam. Sicut ante nos ecclesiastici viri fecerunt de libris eruditorum flosculos colligẽdo obscura dilucidauerũt, ꝑplexa breuiauerunt. Itaq; diuino operi tuo meum non cõfero, sed teipsum refero, te inspiciens, te adorans quẽ pene penitus e uestigio sequor, sed via breuiore. Sit igitur liber ille tuus exemplar, hic exemplum: sit ille forma expressior, hic repræsentatio & imago, sit: ille rerum notitia, iste memoria. Nam quod ille ducit ad notitiã, iste reducit ad memoriam.

D. HAYMONIS EPISCOPI HALBERSTAT.

liber primus de tempore natiuitatis Christi secundum carnem.

Caput .I.

ESVS CHRISTVS dominus ac saluator noster sexta mundi ætate, in Bethleem Iudæ oppido nascitur, imperãte apud Romanos Augusto Cæsare, apud Iudæos vero regnante Herode alienigena, & externi generis viro. Hic autem Herodes sub quo natus est dominus, ad differentiã minoris, sub quo passus est, maior Herodes fuisse intelligitur. Secundum Iosephum ex parte patris Idumæus, secundum Africanum vero filius cuiusdam Antipatri, quondã ab Idumæis latronibus capti, & eorum latronum vita & moribus instituti. De quo natus hic Herodes, Iudæorum regnum sic obtinuit.

QVALITER AD REGNVM venerit. Cap. .II.

CVm oppugnasset Pompeius Hierosolyma, accepisset & Aristobulum regem, & pontificem Iudæorum, cum liberis vinctum Romam mi-

fiſſet, Hircano fratre eius pontifice conſtituto, in quē vltimus Iudæorum pontificatus deuenit, mox eodē Hircano à Parthis capto, per ſenatuſconſultum præfatus Herodes Iudææ regnum, Auguſto imperante adeptus eſt, fauētibus forſitā aliquibus Iudæis. Nam pater huius Herodis præfato Hircano pontifici valde familiaris extiterat.

DE FACINOROSIS ACTIbus Herodis Cap. .III.

ITaq; regnum adeptus Herodes, delere volens Iudæorum generoſitatem, ſpreta nobili & legitima generis ſucceſſione, ignobilibus quibuſq; ſacerdotia promittens, omnem ordinem confudit, & ad cumulum ſuæ nequitiæ ſacram veſtem, qua ſummus pontifex vtebatur, ſub ſignaculo clauſam abſcondit, nec vnquam pontificibus in vita ſua vti permiſit. Hoc idem Archelaus filius eius fecit. Hunc & Romani poſt ipſos morem pontificalis iniuriæ tenuere.

DE CRVDELITATE HERODis in infantes. Cap. .IIII.

CHriſto igitur nato, & ſecundum Matthæi euangeliſtæ teſtimonium aduentantibus tribus magis ad eum ſtella duce, conturbatur, incredibiliter veritus ſtatus ſui & regni periculum, inueſtigato à Magis & manifeſtato ex Micheæ oraculis loco natiuitatis eius, interimi iubet omnes pueros à bimatu, & infra ſecundum tempus à Magis exquiſitū, vt cum illis dominum poſſet extinguere. Sed præmonitus ab angelo Ioſeph, puerum tranſfert in Aegyptum.

QVOMODO GENEALOGIam Iudæorum deleuit. Caput .V.

PEridem vero tempus summã Herodes tenens potestatem, cum ignobilis esset, inuidens generositati Iudæorum, libros generationis eorũq descripti habebantur in arciuis tẽpli secretioribus, cũ quibusdã genealogijs alienigenarũ, vt Achior ex Ammanitis, & Ruth ex Moabitis incẽdi iubet. Quos aliqui studiosi viri diuino munere recolligentes, partim qa iam habebãt domi descriptos, partim quia ꝓsapię suę ordinẽ memoriter tenebãt, ad nos vsq perduxerunt, inter quos fuerũt quidam herites, vel dominici apostolati, propter propinquitatem generis Christi, qui & generationẽ eius docuerunt, secundum quod euangeliorum veritas habet.

DE VINDICTA DEI IN EO. Caput VI.

IGitur pro sacrilegio q̃d in saluatorẽ, eiusq coęuos cõmiserat, Herodẽ vltio diuina mox purget. Iosephus in xviij. antiquitatũ lib. Incipit torq̃ri mirabili & miserabili dolore, interius & exterius aduritur incẽdio, nimietate gulę & auiditate cibi distendit, pu betenus inflatus, circa verẽda scatet vermibus. Idem in ij. lib. Visum est autem medicis vt oleo calido fomentaretur, cumq in ipso fomento depositus esset, ita resolutus est omnibus membris, vt oculi etiã ipsi ẽ suis sedibus soluerentur.

DE FAMOSA NEQVITIA, quã in morte sua ꝑpetrauit. Cap. VII.

EX hinc fertur iam desperās in facinus execrabile. nam accersitos ad se ex om̄i Iudæa nobiles, & in loco q̄ dicit̄ Hippodrom⁹, reclusos, in hora mortis suę interfici iubet, in hoc ipsum militibus p̄paratis & p̄tio cōductis, vt sic saltē lugubres haberet exequias. Sciebat em̄ Iudęos de sua morte gauisuros.

QVOD TRES FILIOS SVOS occidit. Caput VIII.

QVi paulo antequā moreretur, post duos iam necatos filios, tertiū filiū iugulari p̄cepit, impius parricida, cum iam exitū vitæ adesse sentisset, malo accepto cultrū poposcit. Solebat em̄ sic p̄ semetipsum purgatum pomum atq; incisum edere. Tunc circunspectans, he quis esset, qui eum prohiberet eleuauit dexteram & in semetipsum vibrauit ictū. Hic, autem Herodis extitit finis.

DE ARCHELAO. Caput IX.

POst hunc regnauit Archelaus patre suo Herode, & Cæsare Augusto adiudicantibus, cui post decem annos propter insolentiam deuolutos regnum diuiditur in Tetrarchias Herodi iuniori fratri cum Philippo, & cum Lisania.

DE HERODE FILIO HErodis. Cap. X.

HIc autē Herodes minor, breui interiecto tēpore Iohānē baptistā capite punit, virū valde bonū, q̄ pręcipiebat Iudęis virtuti operā dare, iustitiam inter se custodire, & in deū seruare pietatē, per baptisma in vnum cōuenire, tam ad abluēda peccata

quàm ad castimoniã corporis & animæ seruandam.

CVR IOHANNEM PVNIErit. Cap. XI.

HVnc inquam capite punit, pro eo ꝙ obiurgabatur ab eo de Herodiade quam abstulerat fratri suo Philippo, legitima vxore depulsa, & quia verebatur propter doctrinam eius, plurimos à suo regno discedere. Sola hac igitur suspicione Herodis & obiurgatiõe vinctus in castellum Macheronta Ioahnnes abducitur, ibiꝙ capite obtruncatur.

DE DOMINO IESV SALVAtore nostro. Cap. XII.

PEr idem tempus euangelicam late seminat prędicationẽ dominus Iesus, & duodecim ex omĩbus elegit quos præferens sectatoribus suis specialiter apostolos nominat. Post hos lxxij. elegit discipulos. Om̃e aũt tẽpus prędicationis suæ peregit intra quadriennij temporis spacium, sub Anna & Caiphã pontificibus, ita vt Annæ pontificatus tempore incipiente, prædicare inceperit, & vsꝙ ad initium Caiphę protenderit Iosephus. Nam ab Anna vsꝙ ad Caiphã quatuor pontifices per ordinem fuerunt. Post Annã sedit Ismaël, post Ismaëlem Eleazar, post Eleazar Symon, post Symonem Iosephus, cui & Caiphas nomẽ fuit. Testatur autem Hebræorũ scriptor de domino Iesu Christo quis fuerit, de quo his verbis scripsit ita.

TESTIMONIVM IOSEPHI de Christo. Caput XIII.

FVit autem iisdem temporibus Iesus vir sapiens, si tamen eum virum nominare fas est. Erat enim mirabilium operum effector, doctorque hominum eorum qui libenter quæ vera sunt, audiunt. Et multos etiam ex gentibus sibi adiunxit. Christus hic erat. Hunc accusatione primorum gentis nostræ virorum cum Pilatus agendum in crucem decreuisset, non deseruerunt qui ab initio eum dilexerant. Apparuit enim tertia die viuus secundum quod diuinitus inspirati Prophetæ, vel hæc vel alia inuicem miracula esse prædixerant. sed & in hodiernum diem Christianorum nomen perseuerat & genus.

DE DISCIPVLIS.

Caput XIIII.

APostolorum nomina ex euangelijs manifesta sunt. lxx. vero nusquam scripta esse reperimus. Dicitur tamen ex ipsis vnus fuisse Barnabas. Clemens vero in quarto Dispositionum libro Cephæ mentionem facit, de quo Paulus dicit: Cum autem venisset Cephas Antiochiam, ei restiti in faciem. Et dicit vnum esse ex lxx. cognomine Petri apostoli. Sed & Matthiam vnum ex his fuisse dicit, & qui cum ipso statutus est ad sortem: de his etiam fuisse Tatthe um. sed alios fuisse quamplures discipulos inuenies, si obserues ea quæ Paulus indicat, dicens: Post resurrectionem quidem dominum apparuisse Cephæ, postea alijs vndecim, & post hos amplius quàm quingentis fratribus simul.

HAYMO.

CVm his itaque conuersatur dominus per omne tempus assumptæ mortalitatis, & instituit in fide, & instruit scientia, donec peracto susceptæ dispensationis officio, patitur & resurgit, & ascendit in cælum secundum euangeliorum fidem.

D. HAYMONIS EPISCOPI HALBERSTAT.

liber II. de electione Matthæi apostoli, & ordinatione septem diaconorum.

Caput .I.

REstat vt de his quę post ascēsionē domini proxime cōsecuta sunt, dicamus. Mittūt apostoli sortem, & pro Iuda traditore eligūt Matthiam. Ordināt etiam septem diaconos, ministerij viduarū gratia, ę quibus vnus statim post ordinationē suam lapidatur. Propter quod & nomine suo coronatur à domino. στέφανος enim interpretatur corona.

Stephanus.

DE IACOBO PRIMO HIEROSOLYMITANO EPISCOPO.

Caput .II.

TVnc deinde Iacobus frater domini primus Hierosolymitanæ ecclesiæ suscepit sedē, cum esset virtutum merito, & vitæ insignis priuilegio.

CLEMENS IN LIBRO DIS-
positionum.

NAm licet Petrus, & Iacobus, & Iohannes omnibus pene post ascensionẽ domini fuerint prę lati, tamen non sibi vendicant gloriam, sed Iacobũ qui dicebatur Iustus, episcopum statuunt. Huic quippe Iacobo & Petro & Iohanni dñs post resurrectionem oẽm scientiam tradidit, & ipsi cæteris apostolis, qui apostoli ipsis lxxij. tradiderunt. Duos autẽ Iacobos fuisse constat, vnum fratrem Iohannis, alterum hũc Iustum fratrem domini, qui frater domini dictus est, pro eo quod esset filius Ioseph, qui Christi quasi pater habebatur.

HAYMO DE EADEM MA-
teria secundum quod reperit in
sententijs patrum.
Caput .III.

SCiunt etiam qui diligenter explorauerunt, quia frater domini sit dictus, tanquam cognatus sit. Hic enim mos Hebræorum, cognatos vel ꝓpinquos fratres dicere vel appellare. frater igitur domini sic dictus est, qa de Maria sorore matris dñi, & patre Alpheo genitus est. Vñ Iacobus Alphei appellat. Sed quoniam nunc se ingessit occasio, de duobus Iacobis omnem q̃stionem rescindamus, & altius generis eorum repetamus originẽ. Maria mater dñi, & Maria mater Iacobi, fratris domini, & Maria Iacobi fratris Iohannis euangelistæ sorores fuerunt de diuersis patribus genitæ, sed de eadem matre, scilicet Anna. Quæ Anna primo nupsit Ioachim, & de eo genuit

Mariam matrem domini. Mortuo Ioachim, nupsit Cleophę, & de eo habuit alterã Mariam quæ dicitur in Euangelijs Maria Cleophæ. Porro Cleophas habebat fratrem Ioseph, cui filiastram suam beatam Mariam desponsauit, Suam vero filiam dedit Alpheo, de qua natus est Iacobus minor, qui & Iustus dicitur frater domini & Ioseph alius. Mortuo itaq; Cleopha, Anna tertio marito nupsit, scilicet Salome, & habuit de eo tertiam Mariam, de qua desponsata Zebedæo nati sunt Iacobus maior, & Ioannes euangelista. Sed iam ad historicæ narrationis ordinem reuertamur.

Dę TATTHEO MISSO AD Edissam. Cap. IIII.

SVb hoc itaq; tempore Tattheus à domino mittitur ad Abgarum regem Edissenorum, qui eum ab ęgritudine curat, ciuitatẽ absoluit ab errore.

HAYMO.

HVius rei prolixiorem in aliquo scripto repperi historiam, sed nescio, si apocrypha est, deus scit. Quæ quia de fidęi pietate descendit, necessarium duxi eam huic operi inserere. Dicitur enim, quia de saluatore nostro adhuc in carne degente, cũ de miraculis eius felix vbiq; fama loqueretur, misit ad eum Abgarus rex Edissenorum epistolam, in qua magnis precibus rogabat eum, vt veniret ad se & curaret eũ à lepra. Dicit etiã quod ex multis annis cupierit eum videre, & ideo monet vt veniat ad se, & se expediat de odio Iudæorum & habitet secum, quia habet ciuitatem quæ sufficere potest vtrisq;. Dominus autem rescribit ad eum propria manu epistolam, in

quia primum beatum illum asserit, pro eo quod credit in eum, quem non videt. Secundo dicit, per semetipsum non modo posse venire, quia in loco Hierosolymorum præceptum patris & obedientiam impleturus. Tertio, promittit ei salutem in hæc verba: Cum assumptus fuero, mittam tibi vnum ex discipulis meis qui te curabit ab infirmitate tua.

DE FACIE DOMINI LINEO panno impressa. Cap. V.

Dicitur enim, quod pro desiderio præfati regis implendo aliquatenus dominus faciem suam lineo panno impressit, & misit ad eum, vt qui in propria forma videri non poterat, saltem per impressam imaginem videretur. Tunc ergo Tattheus ille discipulus qui missus est ad Edissam, prædictam ibi dominicam deportare meruit imaginem, quæ per lõga ibi tempora pdurauit, donec Constantinopolim cum cæteris reliquijs est asportata.

SEQVITVR DISPERSIO DISCIPULORUM domini. Cap. VI.

Lapidato itaq; Stephano protomartyre, discipuli omnes exceptis duodecim, disperguntur per vniuersam Iudęam & Samariam, & aliqui eorũ vsq; ad Phœnicem, & Cyprum, & Antiochiam deuenerunt. Ibi paucis prædicant Iudęis, non audentes se credere Iudæis vel gentibus, Saulo tunc temporis vastante ecclesiam.

ACTVS PHILIPPI DIACONI. Caput. VII.

PHilippus vnus ex septem diaconibus descendit Samariam,& habuit gratiam prædicandi,ita quod Simonem magum apud Samaritanos tam celebrem sua prædicatione consternit. Qui etiam ab eo suscepit baptisma, sed in dolo. Sed & Præpositum Candaces cuiusdam reginæ Aethiopiæ conuertit & baptizat.

VOCATIO PAVLI APOstoli Cap. VIII.

PEr idem tempus Paulus in apostolatum vocatur, cælesti ad se voce delata.

SVGGESTIO PILATI AD Tiberium. Cap. IX.

INterea cum de domino Iesu Christo circunquaque fieret rumor, Pilatus de mirabilib⁹ eius & resurrectione, Tiberio principi refert, & quod beatus à plurimis crederetur. Mos quippe erat apud Romanos, vt si quid noui prouincijs accidisset, imperatori vel senatui nuntiaretur.

QVOMODO TIBERIVS. de Chr̄o edoctus cōplacatur.

TIberius ergo monitus à Pilato, quæ compererat, refert ad senatum.

TERTVLLIANVS.

DAtum enim erat decretum, ne quis deus ab imperatore consecraretur, nisi à senatu probaret. Senatus autē spreuisse dicit, quia sibi prius non fuerat delatum, sed autoritatem suam vulgi præuenerat opinio. Tiberius autem manet in sententia

comminatus periculum accusatoribus Christianorū. Quo per diuinam prouidētiam aduersus nostros clementer agente, mox breui tempore in omnem terram prædicatio diffunditur, conuertuntur innumeræ multitudines, & per doctrinam Christi & virtutum miracula ad ecclesias congregantur. Cornelius in Cæsarea primus Petro ministrante conuertitur, in Antiochia q̄plurimi de gentibus credunt. Vbi florentissima cōgregatur ecclesia per discipulos sub Stephano in prima persecutiōe dispersos. In qua etiam erant prophetici ordinis viri, cum quibus Paulus & Barnabas.

QVOMODO IN ANTIOCHIA primo Christianum nomen ex impositione ordinatum est. Caput XI.

IBi primum discipuli imposito in fonte baptismatis vocabulo, Christiani nuncupantur: ibi & Agabus ex prophetis vnus eorū qui aderant, de fame futura sub Claudio prophetauit. Tiberius viginti & duobus annis sedit.

QVOMODO IVDAEIS MVLta mala acciderunt. Caput XII.

INterea Tiberius post viginti & duos annos principatus sui moritur. Caius succedit imperio, tradēs Agrippæ regnum Iudæorum, simul Philippo & Lisaniç & Herodi Tetrarchias, præfato Herodi perpetua deportationis pœna imposita.

HAYMO.

CIrca hoc tempus Iudęis multa accidunt mala, ꝓpter piaculum quod in saluatorem commiserunt, Caio persequente. Ad quem Philo tunc insignissimus scriptor apud Hebræos pro contribulibus suis Iudęis legationem suscipit. Exortam apud Alexandriam seditionem inter Græcos & Iudęos ipse Philo contra Appionem, qui erat ex parte Græcorũ, potentissime purgat Iudæorũ obiecta, sed spernitur à Caio cum odisset Iudæos Caius, pro eo quod ei neq; aras, neq; templa, neq; imagines faciebant. Erat enim tantę vesaniæ & præsumptionis, vt deum se voluerit appellari. Qui etiam templum sanctę ciuitatis replēs imaginibus & statuis, quod solum intactum à ꝓphanæ religionis contagione fuerat, commutare in templum proprij nominis ausus est, vt proh pudor templum domini, ædes nobilissimę Iouis & noui dei Caij vocaretur. Quæ omnia in suis libris Philo plenius describit, & alias innumeras clades vltra omnes tragicos luctus Iudęis irrogatas esse dicit apud Alexãdriã.

ACTVM TEMPORE TIBERII. Caput XIII.

AT Iosephus mala enumerat, quę apud Hierosolymam eis acciderunt. & quomodo Pilatus in Hierosolymam intulit imagines Cęsaris.

QVOD PILATVS SE IN MORtem damnauit. Cap. XIIII.

PEr idem tempus cum sic vltio diuina perurget Iudæos, Pilatum quoq;, qui in morte Christi iniq iudicis officio functus est, non sinit esse impuni-

tum. Hic ergo à Caio multis malorum cladibus excruciatus, tandem propria manu se transuerberans, damnat in mortem.

EX HISTORIIS GRAECOrum de fame dira ꝓphetata. Cap. XV.

INterea Caius finem viuendi facit post quatuor annos, nec integros. Claudius succedit, sub quo dira fames fit quam ꝓphetauit Agabus. Tunc fratres Antiochiæ ꝓ viribus suis sanctis habitantibus in Hierusalem necessaria transmittunt per Paulum & Barnabam in ministerium sanctorum destinatos.

DE HERODE MINORE, QVI filius Aristobuli filij magni Herodis fuit. Cap. XVI.

SVb hoc tempore Agrippa cognomento Herodis, totius Iudææ regnum obtinet. Hunc Lucas in Actibus apostolorum Herodem nominat, Iosephus Agrippam. Hic inquam de crudelitate patrui plurimum retinēs, persequitur apostolos, Petrum incarcerat, & occidit Iacobū fratrem Iohannis gladio.

CLEMENS ALEXANDRInus de morte Iacobi fratris Iohānis. Caput. XVII.

DE cuius passione, vt aliquid reuoluamus, dicitur, quod cum à quodam apparitore oblatus esset Herodi ad martyrium, etiam ipse, qui obtulerat pœnitentia ductus, motus est, & confessus est se esse Christianum. Tunc ambo pariter ducti sunt ad supplicium. Et cum ducerentur, rogauit Iacobum in via dari sibi remissionem. At ille parumper deliberās,

pax tibi, inquit, & osculatus est eum, & ita ambo capite plexi sunt. Sed adest continuo vindex dei dextera in præfatum Herodem.

DE VINDICTA DEI IN HErodem, Iosephus. Cap. XVIII.

NAm cum postmodum apud Cæsaream in honorem Cæsaris spectacula faceret, arrogantissime indutus veste mirabiliter auro & argento contexta, à populis stupentibus ex metalli radiantis fulgore, deus subito appellatur, atq; vt fiat propitius exoratur. Sed quia appellationem & fastum non repressit, mox percussus ab angelo, & incredibili dolore ventris & inflatiõe correptus, respiciens ad amicos: En ego, inquit, deus vester, ecce percellor confestim, & detrahor è vita.

LVCAS IN ACTIBVS APOstolorum. Cap. XIX.

DEinde scatẽs vermibus, expirauit, agens septimũ regni sui annum, quatuor sub Caligula, tres reliquos sub Claudio.

DE SIMONE MAGO. Caput XX.

de qui cap. 7.

SVb hoc tempore quidam Simon Samaritanus, caput totius prauitatis, & principium totius heresis, sub Claudio Cæsare magicis artib⁹, & ope dæmonum subleuatus, in vrbe Roma deus decernitur, & simulacri potitur honore, collocati inter duos pontes fluminis Tiberis, habẽs etiam titulum Latinis verbis, Simoni deo sancto. Sed non diu permanet, fraude diuinitus detecta,

ADVENTVS PETRI IN VRbem Romam. Cap. XXI.

COntinuo nanq; in ipsis Claudij temporibus, p diuinam prouidentiam Petrus apostolus fundata prius Antiochię ecclesia, ad vrbem Romã cum honore deducitur, afferens secum de oriẽtis partibus, vt cælestis quidam negotiator diuini luminis mercimonia, si quis sit cõparare paratus. Cuius magnifica autoritate statim clarum vrbi dei lumen oritur, & Simonis fraus cum suo autore extinguitur. HAYMO: Tantam igitur prædicãdi habet gratiam, vt vniuersorum mentes placido illustrans sermone traxerit, Christi nomen in capite regnorum celebre fecerit in breui, & hoc quidem pulchre diuina dispositione actum est, vt ibi tãto gloriosius titulus saluatoris erigeretur, quanto cõtumeliosius in initio fidei spretus, ibidem à Romanis fuerat ipse saluator.

COMMENDATIO PHILOnis & conuersio. Caput XXII.

EO tempore Philo Hebræorũ scriptor, de quo supra memorauimus, subtilissimus, in sensib⁹, profundus, & affluentissimus eloquentia, copiose inueniens, & copiosius eloquens, Petro apostolo prædicanti adhæret. Qui deniq; nobis in multis libris ingenij monimenta reliquit.

DE EVANGELIO SECVNdum Marcum. Caput. XXIII.

TVnc Marcus scribit euangelium hac occasione: Cum sola Petri auditio nõ sufficeret magna cũ audientibus auiditate, magnis precibus rogant Marcum discipulum eius, vt prædicationem scripto cõmendaret memoriæ. Clemens in vi. dispositionũ libro: Petrus vero vt religioso se spoliatum comperit furto, delectatus est, factumq́ꝫ confirmauit in perpetuo, legendum ecclesijs tradit. Postmodum vero Marcus hoc idem euangelium apud Aegyptum missus à Petro prædicat, & primus apud Alexandriam leuatur in episcopum, vbi multos lucratur populos, magnæ sobrietatis & continentiæ exemplo. Interea Paulo apostolo ab Hierusalem in circuitu, & vsqꝫ ad Illyricum prædicãte, Claudius imperator Iudæos tumultuantes vrbe depellit. Tunc Aquila & Priscilla cũ cæteris expulsis, veniũt in Asiam, ibiq́ꝫ cohærẽt Apostolo, ecclesiæ fundamenta iacienti.

IOSEPHVS, QVAE IVDAEis acciderunt mala. Cap. XXIIII.

TVnc vero Agrippa apud Hierosolymã regnãte, procuratore vero prouinciæ Felice, Claudio adhuc in imperio perdurante, tanta Iudæis accidũt mala, vt ipso die Paschæ seditiõe exorta, de his solis qui in foribus ecclesiæ constipatione populi mortui sunt, triginta milia computentur, vbi & Ionathas pontifex interficitur. Ea tempestate Aegyptius quidam magus & arte magica simulãs se esse prophetã, ex omni parte congregans Iudæos, promittens eis libertatem antiquam & liberationem ciuitatis suę, eorum auxilio fretus per desertum venit vsqꝫ ad montẽ

Olíueti, sed conatus eius pręuenit Felix, & congressio ne facta cum armis, Aegyptium quidem fugat, alios vero vel perimit vel capit, vsq; ad triginta octo milia virorum.

MORS CLAVDII IMPERAtoris. Cap. XXV.

INterea Claudio tredecim annis & octo mensibus functo imperio, Nero suscipit principatum. Hic Festum mittit in Iudæam, vt succedat Felici, apud quem Paulus causa dicta vinctus Romam mittitur, Aristarcho comitante, & biennium in libera manet custodia. Post hoc ad prædicandum dimittitur, nondum Nerone in tanta erumpente scelera, quanta de eo narrant historiæ, sed adhuc dispensatione diuina, clementius agente, vt interim compleretur prædicatio Pauli, & scriberentur eius epistolæ, vel ad personas, vel ad capita prouinciarum, vel ad fidei soliditatem, vel ad decorem euãgelij, deniq; ad totius ecclesiæ vtilitatem.

DE MARTYRIO IACOBI, fratris domini. Cap. XXVI.

IGitur post Paulum Romam transmissum videntes Iudęi frustratas esse insidias, quas ei intenderãt, ad Iacobum fratrem domini & Hierosolymorũ episcopum conuertuntur ad vindicandum. Tunc expetunt ab eo abnegationem Christi. At ille libera voce coram omni populo Christum esse filium Dei confitetur. Tunc de pinna templi deiectus ab impijs Iudæis, orans super genua sua, etiam pro lapidantib', tandem fullonis vecte percussus, occubuit xxx. epi-

ſcopatus ſui anno. Clemens: Fuit autẽ ex vtero matris ſuæ ſanctus, vinũ & ſiceram non bibit, animal nõ manducauit, ferrũ caput eius non aſcendit, oleo non eſt perũctus, balneo non eſt vſus nec laneo indumẽto indutus, ſed tantum ſindone. Huic ſoli licebat introire in ſancta ſanctorũ, vbi genua flectẽdo, inceſſanter orabat, adeo vt ad modũ cameli callos faceret in genibus. Qui pro incredibili cõtinentia vitæ & iuſtitia ſumma appellatus eſt Oblias, id eſt, munimẽtum populi & iuſtitia. Nec multo poſt oppugnatio cõſecuta eſt Veſpaſiani, ita vt & Iudæorũ prudentes hanc eſſe cauſam crederent ſtatim cõſecutæ oppugnatiõis Hieroſolymorum, quod in Iacobum iniecerint manus ſceleratas, iuſtiſſimum & omniũ cõfeſſione piiſſimũ virum, qui erat frater dñi, qui dicitur Chriſtus. Haymo: Ego vero magis opinor hoc eis cõtigiſſe, quia in dominũ Ieſum cõmiſerunt, vt quia clamauerunt, Sanguis eius ſuper nos & ſuper filios noſtros, tam in ſe, q̃ in ſuis ſucceſſoribus cõtinua fere ſanguinis effuſione punirentur. Interea Feſtus morit apud Iudæam, cui ſucceſſit Albinus Cæſare adiudicãte, Albino Florus, cuius auaritiam & luxuriam cæteráque flagitia non ferẽtes (Nam & honorabiles quoſq; flagris verberauerat, & nonnullos in ſancta ciuitate patibulo ſuſpenderat) aduerſum Romanos rebellant. Cuius rei occaſione, ad debellãdos Iudæos magiſter militiæ Veſpaſianus tranſmittitur.

DE CRVDELITATE Neronis. Caput XXVII.

NEro crudelissimus impator, qui in tm̃ sceleris pgressus est, quod & in matrẽ & in fratres & vxores & om̃es sanguinis pximos parricida extitit, & incestus facit, Christianos maxime psequit.

PETRVS ET PAVLVS SIMVL coronantur. Cap. XXVIII.

ET Petrum & Paulum apostolorũ duces & signiferos, Iudęę populo dei in ipsa vrbe Roma alterų quidẽ gladio, alterum crucis patibulo cõdemnat. Et Petrus quidẽ capite demerso crucifigitur, q̃d rogauit, ne domino videretur adæquari. DIONYSIVS Corinthiorų episcopus: Qui non diuisi vel diuersis tẽporibus, vt quidã volunt, sed simul in præfata vrbe docentes, vno eodemq; tempore ambo pariter martyrio coronantur. In quorum gloriosissimo fine, & nos huius secundi voluminis finem faciamus.

Αγεοφας

D. HAYMONIS EPISCOPI HALBERSTAT.

liber III. de diuisione apl̃orų per prouincias. Cap. .I.

Ertius hic liber à diuisione apostolorum sumit exordiũ. Cum ergo Iudæi debitis cladibus vrgerentur, apostoli domini cum cæteris discipulis ad prædicandum per prouincias diriguntur.

QVIBVS LOCIS DISPERSI sunt apostoli post diuisionem. Caput .II.

ORigenes in explanatiõe Genesis: Thomas sortitur Parthos, Matthęus Aethiopiam, Bartholomæus Indiam citeriorem, Iohannes Asiam, Andreas Scythiam, Petrus Pontum, Galatiam, Bithyniam, Cappadociã. Paulus ab Hierosolymis vsq; ad Illyricum, euangelio Christi cunctos repleuit, alij vero vel per hæc, vel per alia loca, secundum q̃d spiritus sanctus voluit dimittuntur, sicut propria eorum gesta habent. De quibus fortasse ideo tacuit Origenes, quia vita & actus eorum minus autentici sunt, vel ab hæreticis & impostoribus conscripti. Petrus itaq; prędicationis suæ monimenta reliquit, duas scripsit epistolas, similiter & Iacobus frater domini vnã, Iohannes vero tres: Iudas qui & Tatthæus, vnam. Paulus quatuordecim scribit. De illa tñ quæ est ad Hebręos, quandoq; apud Latinos dubitatum est.

DE EPISTOLA PAVLI AD Hebræos. Cap. III.

Clemens Alexandrinus in libro reformationum.

LIcet manifesta sint Pauli apostoli scripta, nonnulli tamen de epistola ad Hebræos dubitant. Sed sciendum, q̃ à Paulo scripta est in Hebræo sermone tanq̃ Hebręis, à Luca vero eius discipulo interpretata in Græcum. Vnde & stylus eius magis videtur similis libello illi, quem idem Lucas de actibus

apostolorum scribit. Quod autẽ subscriptionẽ solitã non habet ibi, hoc rationis est, quod præceptum erat Hebræis, ne de Pauli nomine dicta susciperent, & idcirco prudẽter nomen suũ omisit, ne statim in principio Pauli nomine inspecto, lectio eius repudiaretur.

DE SANCTO LVCA.
Caput IIII.

LVcas eiusdem Pauli discipulus, Antiochen⁹ genere, arte medicus, duos nobis libros cõscribit, Actus apostolorum, quos ipse oculis inspexit, & euangelium, quod vt dicitur, ex ipsius Pauli ore describit. Quod etiam Paulus suum nominat, cum dicit: Secundum euangelium meum. sed iam ad historiæ ordinem reuertamur.

DE MORTE NERONIS.
Caput V.

IGitur post xiiij. imperij sui annos Nero moritur, Galba & Otho vsurpant principatum, quibus post annum & tres menses defunctis, Vespasian⁹ tunc apud Iudæam in exercitu existens, reuocatur, & donatur imperio, cõmendata Tito filio suo causa belli, & impugnatione Hierosolymæ, sub quo præfata ciuitas capitur & subuertitur.

IOSEPHVS. SVBVERSIO Hierusalẽ à Tito Vespasiano.
Caput. VI.

ECclesia vero fidelium, quæ ibidem fuerat congregata, diuino accepto respõso, præuenit subuersionem, & oppidum Pellam nomine trans Iordanẽ emigrat. Tunc incredibilis fit cædes Iudæo-

rum,& primo quidem diræ & inauditæ famis exitio plaga intolerabilis diuinitus mittitur, in tantum, vt bella & cædes inter parentes & liberos committerẽtur, dum non solum è manibus, sed ex ipsis faucibus inuicem rapere cibum decertant. Ad vltimum quidẽ nec loris vel cingulis, aut etiã ipsis calceamẽtis abstinent. Portarum quoq; indumenta detrahentes, cõficienda dentibus ingerunt, nonnulli & fœni veteris edunt festucas. Porro gerit ibi facinus execrabile, neq; adhuc apud Græcos, neq; apud Barbaros auditum.

DE MARIA QVAE FILIum suum comedit.

Caput VII.

MVlier quædam Maria nomine, genere & facultatibus nobilis, quæ ad diem festum cum cęteris de transiordanis alueo cõfluxerat, cũ famis ingrauescente periculo, & hostis deprædatiõe omnino iam fame deficeret, pessimis vsa consultoribus, paruulum filium, qui ei erat sub vberibus, iugulat, igni suppositũ torret. Dimidiũ quidem cõsumit, dimidium vero reseruat. Prædonibus quidem, mox odore carnium cõperto ingressis, partẽ offert. Meus inquiens, hic partus est, nolite effici aut matre religiosiores, aut fœmina molliores. Edite, nam & prior comedi. Ilico vniuersa regio tam nefarij sceleris nuntio repletur. Nec multo post magnifica & famosissima ciuitas Hierosolymorũ capitur. Cuius quanta fuerit vastitas, quãta in ea diuersarum mortium strages, vix scripto cõprehenditur, vbi vndecies centena milia fame & ferro peremptorũ computantur, exceptis

quibusq; iuuenibus electis, qui propter decorem corporis & proceritatẽ ad triumphũ reseruantur, cæterisq; alijs qui ad opera Aegypti, vel ad secanda marmora, vel ad extrahenda metalla destinantur, vel per ꝓuincias vincti in seruitutẽ distrahũtur, quorũ fit numerus vsq; ad nonaginta milia. Sed ne quis de hac captorũ vel occisorũ ambigat multitudine, nouerit tũc tẽporis ad diem festũ Paschæ Hierosolymis cõuenisse ter decies centena milia Iudæorũ, ad iustam dei retributionem hoc tempore vltionis electo: vt qui in diebus Paschæ dominum saluatorem morte turpissima damnarunt, ipsi quoq; turpissimis mortibus & cladibus inauditis eisdem diebus damnarẽtur. HAYMO: Et qui in eius damnatione dies festos duxerunt solẽnes, nunc ipsos suis damnationibus agerent luctuosos. Qui etiam recte fame percũt, vt qui domino esurienti salutem eorum, fel in escam dabant, omnimoda suauitate escarum priuarentur.

DE TEMPORE SVBVERSIONIS Hierusalem. Cap. VIII.

FIt autẽ hæc Hierosolymæ subuersio xl. annis à passione dñi dilata vltione, anno imperij Vespasiani secũdo, vt interim potuissent Iudæi, si vellent locũ pœnitẽtię inuenisse, commoniti sæpe ab apostolis, prædictã ciuitatis adesse euersionẽ, & à Iacobo fratre domini edocti dum viueret, p signa & ꝓdigia cęlitus ostẽsa, ante tẽpus excidij cõmonebãtur. Etenim stella præfulgens, gladio per omnia similis imminere desuper ciuitati, & Cometes præterea exitialibus flammis per totum ardere visus est annum.

NOVVM PORTENTVM.

Caput IX.

VItula quoq; sacrificijs admota in die festo azymorum inter manus ministrorum enixa est agnum. Porta vero interioris ædis ærea, cum tanti põderis vt vix à xx. viris clauderetur, esset, vectibus & seris munita, nocte vltro patefacta est. Visi etiã currus & armatorum cohortes in aërem ferri, & alia multa quę non faciunt ad huius operis compendiũ, maxime cum res Christianas prosequi debeamus.

Caput X.

IGitur subuersa Hierusalem non multo post martyrium Iacobi, conuenictibus apostolis in vnum, & propinquis domini secundum carnem, Simon filius Ioseph communi consilio in episcopũ surrogat.

EGESIPPVS DE SYMONE Hierosolymorum episcopo post Iacobũ. Cap. XI.

INterea Vespasianus moritur, Titus filius eius succedit imperio, princeps militaris, pius, sapiens, bellicosus, qui in tantum facundus fuit vt causas latine ageret, poemata & tragœdias græce componeret. BEDA. Tantum aũt bellicosus fuit, vt in expugnatione Hierosolymę præcipue inter optimos extiterit p̃liator. Tantum autem imperio bonus ac clemẽs fuit, vt nullum omnino puniret, sed etiam cunctos aduersum se coniurantes dimitteret, & in ea familiaritate quam prius habuerant retineret. Dicebat enim indecorum esse aliquem contristatum recedere à facie imperatoris, cuius inter oĩa fuit illud celebre dictum,

diem se perdidisse, qua nihil boni fecerit. Ita omnium virtutum genere mirabilis fuit, adeo vt amor & deliciæ humani generis diceretur. hic non nocuit Christianis. Per idem temp⁹ Linus obijt Romanus pontifex, transactis in sacerdotio xij. annis. Cletus succedit.

TITVS REGNAVIT DVO bus annis & totidem mensibus.

Caput XII.

TItus moritur post duos annos imperij sui & duos menses. Domitianus vero frater eius minor statuitur imperio. Cuius quarto anno apud Alexandriã obijt Ammanus, post xxij. episcopatus annos. Abilius succedit. Cletus vero Romanus pontifex & ipse xij: annis sedet, & transiens Clementi papatum reliquit. Aiunt autem qui de cathedra Romanæ ecclesiæ perscrutati sunt, quod Linus & Cletus non sederunt vt pontifices, sed vt summi pontificis Coadiutores, quibus beatus Petrus tradidit ecclesiasticarum rerum dispositionem. Ipse vero tantum orationi & prædicationi vacabat. vnde tanta autoritate donati, meruerunt in Catalogo pontificum reponi.

PERSECVTIO DOMITIANI.

Caput XIII.

INterea Domitianus portio Neronis, eiusq; impietatis successor, Christianos valde persequitur, q̃sdam trucidat, quosdam bonorum direptione punit, quosdã tradit in exilium, inter quos Flauiam Domicillam egregiam virginem Christi, cuius gesta habentur, in insulam Pontiam deportari iuber, & beatũ Iohannem euangelistam relegat exilio, vbi & Apoca

lypsim scripsit, missus prius in feruētis olei doliū, sed illęsus. Hic familiā Dauid puri iubet, & propinquos Christi secundū carnē, vt interficiat, ne qs superesset Iudæorum ex semine regali. Quibus oblatis, & de regno Christi respondentibus, Quia non est de hoc mū do, liberos abire iubet, sed cōtemnit.

DOMITIANVS REGNAT xv. annis. Cap. XIIII.

Itaq; Domitian⁹ potitur imperio xv. annis, postea ex senatusconsulto oēs qui iussu eius exulabāt, reuocant̄, cum quibus & beatus Iohānes rediјt.

NERVA VIX PER ANNVM regnat. Cap. XV.

NErua q̄q; anno plus minúsve defuncto, Traianus obtinet imperium, cuius primo principatus anno Abilius Alexandrinus post xiij. episcopatus annos diem obijt, Cerdone succedente tertio in sacerdotium. Clemens tunc temporis post Petrum adhuc Romæ pontificatū tenebat: sed apud Antiochiam post Petrum Euodius fuerat, & secundus Ignatius. Hierosolymis post Iacobum fratrē domini adhuc præerat Simon domini cōsobrinus. Ireneus: Interea adhuc superstes beatus Iohannes euāgelista præest ecclesijs Asiæ, residens apud Ephesum, & permanet viuens vsq; ad tempora Traiani, ædificans ibi ecclesias quas Paulus primo ibi fundauerat. Hic Papiam & Polycarpum auditores & condiscipulos habet: qui etiam libros faciens & epistolas, instituit erudiuitq; plurimos. Qui bene in vltimis vitæ tēporibus scribit euangelium, compulsus ab Asiæ epi-

scopis, propter hæreticos, qui eo exulante irruperant in ecclesias, cum varijs & peruersis dogmatibus. Hac ergo occasione de natiuitate Christi conscribit, pauca de temporalibus eius gestis edisserens, tãtum à cæteris euangelistis prosequens omissa. Nam alij quidẽ tres, facta domini persequuntur à carcere Iohannis baptistæ. Hic vero maxime ea quæ primo dominus per prædicationis tempus gessit ante Iohannis incarcerationem. Multa vero de trinitatis & vnitatis mysterio profundissime insinuat, vt diximus, aduersum hæreticos, quorum errores tunc pullulauerant.

DE MENANDRO MAGO & hæretico. Cap. XVI.

SVb eodem nanq; tempore Menander quidam, Simonis magi Samaritani discipulus, & ipse Samarites & mag⁹, blasphemo errore maculat Antiochiam, irridens immortalitatem animæ & resurrectionem mortuorum, semetipsum saluatorem hominum esse asserens, nec aliter posse vnumquenq; angelos seculi vincere, nisi prius à se magicæ artis susciperet disciplinã, & quòd per baptisma à se datum quisq; sic fieret immortalis: & æternus effectus, in hac vita fieret perpetuus.

DE EBIONITIS. hæreticis. Caput XVII.

HVius quoque discipuli Ebionitæ, licet alterius sectæ, multos decipiunt, dicẽtes Christum purũ hoĩem esse, & cõmuni natiuitate ex viro

& fœmina procreatum, ceremonias adhuc legis custo dientes.

EBIONITAE PAVPERES IN terpretant, & vere sensu pauperes. Caput XVIII.

SEd & Cherintus hæreticus, noua introducit dogmata, scilicet terrenum fore regnum Christi in Hierusalem, & interim homines vitijs & concupiscentijs esse subijciendos, & nuptiarū festiuitates af futuras, ad eos facile decipiēdos q sunt dediti libidini.

DE HAERESI NICOLAITA rum. Cap. XIX.

SVrrexit præterea & alia hæresis, quæ appellatur Nicolaitarum, quæ à Nicolao vno de septem Diaconibus cum Stephano ordinatis, se iactauit.

CLEMENS ALEXANDRI nus de Nicolaitis hæreticis & Nico lao. Cap. XX.

HIc autem Nicolaus pulchram habēs vxorem, cum post ascensionem domini ab apostolis increparetur de zelotypia, iniuria lacessitus produxit illam in medium, si quis eam habere vellet, libere permisit. Ex qua occasione isti consequens esse putauerunt, vt secundum hoc factum vel dictum Nicolai, carne sua in quo delectaretur, abuteretur vnusquisque. Vnde & nunc qui sectam propriæ libidinis assumunt, sub illius nomine promiscuos & illicitos expetunt concubitus.

ADHVC DE NICOLAO CLE mēs cōmendans Nicolaū. Cap. XXI.

MIhi autem cõpertum est, Nicolaum nullam prorsus cognouisse vxorẽ, præter eam quã matrimonio sibi coniunxerat, cuius certe liberi fœminæ quidem vsq; ad vltimã senectutem caste perdurarunt. Filius autem ipse sanctitatem incorrupti corporis custodiuit. Vnde constat, q; ex contẽptu libidinis vel vitij magis produxerit vxorem & liberam abire permisit, q̃ alijs quibuscunq; abutẽdam exposuerit. Sed vt ad inceptum reuertamur, sciendũ prædictas hæreses cito consopitas fuisse, maxime per scripta & prædicationem beati Iohannis, qui post lõga magnæ continentiæ & sobrietatis tempora, post insignem euãgelij prædicationem, post incredibiles signorum virtutes, tãdem effodi sibi iubet sepulchrũ. Qui etiam martyr & doctor apud Ephesum dormit, cõpleta bona & venerabili senectute nonaginta annorum & octo: in cuius laudabili fine, & nos tertium volumen finiamus.

D. HAYMONIS EPISCOPI HALBERSTAT. liber quartus.

Caput .I.

POst obitum beati Iohannis, & decessum apostolorum, siue illius chori, qui à domino susceperat viuæ vocis auditum, statim vt in vacuam domum, ingerunt se pestilentes hæretici in ecclesiam.

pla 87: 6: f

PERSECVTIO TRAIANI IMperatoris. Cap. II.

SEd & Traianus imperator aduersum Christianos maximam mouit persecutionem, sub quo Symon Hierosolymorum episcopus, accusantibus hæreticis per dies aliquot afflictus supplicijs, ad vltimum crucifigitur, admirante ipso iudice, quod senex c. & xx. annorum crucis patibulum pertulisset. Tunc persecutionum pondere vrgetur ecclesia. Tūc multa martyrum milia iugulantur, quibus Plinius Secūdus præses motus, scribens ad imperatorem pro nostris deprecatur, asserens nullum in eis crimen, nisi quod antelucanos hymnos CHRISTO cuidam canerent deo.

EGESIPPVS DE MARTYRIO Symonis Hierosolymitani Episcopi. Cap. III.

IGitur Symone per martyrium resoluto, Iustus quidam suscepit eius episcopatum. Tunc vrbis Romę pontifex Clemens nouem annis sacerdotio functus, Euaristo reliquit papatus ministerium.

DE IGNATIO FORTI ATHLEta. Caput IIII.

TVnc etiam Ignatius post Petrum secunda successione Antiochenus episcopus, de Syriæ partibus ad vrbem Romam transmittitur, & pro cōfessione Christi, eijcitur ad bestias. Qui athleta Christi fortissimus in quadam epistola sua, quam ad Romanos scribit, id etiam deprecatur, ne velint eum spe mar

tyrij priuare, in qua his ipsis vtitur verbis, vti vere Christianissimus & immobilis à fide: O salutares bestias quæ præparantur mihi. quando venient? quando emittentur? quādo licebit eis frui carnibus meis? quas ego opto acriores parari, & inuitabo ad deuorationem mei, & deprecabor, ne forte, vt in nonnullis fecerunt, timeant contingere corpus meum: quinimo, & si cunctabuntur, ego vim faciam, ego me ingeram. Date quæso veniam, ego quippe noui quid expediat mihi. Nunc incipio esse Christi discipulus, ignes, cruces, bestiæ, dispersiones ossium, discerptiones membrorum totius corporis pene, & omnia in me vnum supplicia diaboli arte quæsita compleantur, dummodo Iesum Christum merear adipisci. sed & multas alias scribit epistolas, qui à Syria Romam nauigans. & per omnes quas ingrediebatur exhortans ecclesias, & cōfortans in domino, tandem vt & ipse scribit, cōnexus & colligatus decem leopardis militibus datis ad custodiam, feliciter migrauit ad dominum.

HAYMO. Caput V.

QVi bene in Canone Missę, post accelerationē sanctorum apostolorum cum egregijs martyribus ponitur. Nam qui valide deū & Christum eius ob insignem fidei confessionem, ob clarissima scripta & facta promeruit, valde potest pro nobis supplicare, vt vere dignissimus & hæres Petri apostoli tam morum quàm cathedræ successione.

DE SVCCESSORE Ignatij. Caput VI

POst Ignatium Heros succeſſit in epiſcopatum, quo tempore floret vir æque inſignis, Quadratus, celebris in prophetica gratia, cuius etiam opuſcula habentur.

DE EGREGIIS PRAEDICAtoribus & prælatis eccleſiæ.

Caput VII.

LOngum eſt enumerare de ſingulis rectoribus, quæ fecerunt in eccleſijs poſt apoſtolos. Vnde illos commemorabimus, quorum fides ad nos peruenit & prędicatio, quorũ exemplis erudita & ſolidata eſt eccleſia, qui ardentiore philoſophia verbo dei ſe conſecrarunt, & ad ſalutare præceptum primo indigentibus ſua diuidentes, ad prædicandum expediti, euangeliſtarum functi ſunt officio. Quos etiam, vt apoſtolos, in initio fidei comitata eſt ſpiritus ſancti gratia, & miraculorum præpotens ſecutus eſt effectus. De quorum numero Cerdon Alexandrinus epiſcopus, de quo ſupra dictum eſt, quod xij. anno Traiani principatus obijt, ſuccedit quidã Primus nomine, quartus ab apoſtolis.

Caput VIII.

EVariſtus quoq; Romanus põtifex, poſt octo epiſcopatus annos obijt, Alexandro venerabili, & apoſtolico viro ſuccedente.

Caput IX.

INterea creſcente eccleſia, Iudæi ſeditionem mouẽtes Alexandriæ & per Aegyptum, & per diuerſas terras, digna & innumera cæde ſternuntur ſub Traiano.

TRAIANVS XX. ANNIS SEX mensibus minus regnat.

Cap. X.

QVo xx. annis, sex mensibus minus principatu perfuncto, hic Adrianus in sceptra succedit.

REGNVM ADRIANI.

Cap. XI.

TVnc Quadratus, discipulus apostolorum, de quo supra meminimus, & antistites Athenienses scribunt libros de Christiana religione ad Adrianum, qui libri habentur insignes, vt apostolicæ doctrinæ & magnorum ingeniorum indicia.

ALEXANDER papa sedit x. annis.

Caput XII.

TVnc Alexander papa, tertio Adriani anno martyrio coronatur, & vij. ab Vrbe miliario, vbi decollatus est, sepelitur, sicut eius gesta narrant.

H A Y M O.

Cap. XIII.

INuenimus autem in retractatione Chronicarum Eusebij, quam Beda breuiādi gratia ordinat, prudenter & succincte, quòd præfatus Pontifex non sub Adriano passus est, sed sub Traiano, quod ex hoc facile potest probari, quod Adrianus per Quadratū libris de nostra religione compositis instructus, præcepit per epistolam Christianos sine obiectione criminum non puniri.

B E D A. vltimum excidium Iudæorum.

Caput XIIII.

Idem iusserat traianus per epistolam ad Plinium secundum. Inter amatores. 87.

HIc deniq; Adrianus Iudæos secundo rebelles, vltima cæde domat, etiam eis ablata licentia introeundi Hierosolymam, quam ipse in optimam murorum cœperat extructionẽ, & Heliam vocari de suo nomine instituit. Hic Antinoo amasio suo annuos agones instituit celebrari, & cœpit appellare Antinoios, & ciuitatem condit eius nominis Antinoon, & templum ei dicauit, Sacerdotes & prophetas instituit. Interea Alexandro finito per martyrium, Sixtus subrogatur Romę, Alexãdriæ vero Primo defuncto, Iustus episcopus eligitur.

EPISCOPI Hierosolymę ex Iudæis. Cap. XV.

HIerosolymæ vero primus ex gentibus creatur Marcus episcopus, cessantibus his qui fuerant ex Iudęis, qui sunt numero xv. id est Iacobus frater domini, Symon, Iustus, Zachęus, Thobias Beniamin, Iohannes, Matthias, Philippus, item Iustus, Leui, Effrem, Ioseph, Iudas.

DE BASILIDE ET SATVRNINO hæresiarchis. Cap. XVI.

PEr idem tempus humani generis hostis antiquus, quasi bino ore sibilat per Basilidem hæresiarcham, ortum Alexandriæ, & Saturninum genitum Antiochiæ, conturbans ecclesias. Hic Basilides comparat sibi discipulos, quos facit ad morem Pythagoricum quinquennio silere. Hos docet immolata absq; conscientię respectu degustare, & sine scrupulo & indifferenẽ debere in persecutiõibus fidẽ negare.

BLASPHEMIA Saturnini & Carpocratis. Cap. XVII.

SAturninus autem eadem quæ Menander supradict⁹ cõmentatur. Carpocrates aũt quidã Simonis magi, non vt ille clam, sed palã ac publice pstigia depromit. per hos imponunt opprobria, incestus, & stupra, pmiscue habita, int fratres & sorores & matres: sed hos facile per dñi gratiã, tunc in nostris pbabilis vita & eruditiõe cõuicit & exuperat, qs maxime Egesippus discipulus apostolorum Christi cõtemporaneus, cuius insignes libri habent, disputatiõibus & scriptis confutat, adeo vt cito euanescentibus prędictorum hæreticorum figmentis, felix efficiatur fama Christianorum, ita vt om̃e genus hominum patrijs legibus & superstitionibus derelictis, & à diis ad dominum Iesum concurreret, & discere ab eo, qui mitis est & humilis corde, festinaret.

ADRIANVS regnat annis xxi. Thelesphorus sedit annis xi. Hyginus sedit quatuor annis. Pius sedit annis duodecim.

Caput XVIII.

INterea moritur Adrianus, & imperat Antonin⁹, cognomento Pius. Thelesphorus martyrio resolutus decidit, Hyginus succedit apostolatui, sub q̃ Valentinus Cerdo, & quidã Martion figmenta hæretica dogmatizãt. Hygino autem decedente, Romano Pius fungitur sacerdotio. Marcus substituit Alexãdrię, Eumenide defuncto. sed & Marco post x. annos mortuo, Celadion eius gubernat ecclesiam. Pius ve-

ro in vrbe Roma, expleto sacerdotio, Aniceto sedem reliquit, sub quo Egesippus Romam venit, ibidem p manens vsq; ad episcopatum Eleutherij, qui fuit post Anicetum. Tunc & Iustinus philosophus, Christi & fidei nostræ cõtra Martionem, tam viua voce quàm libris defensor, scribit ad Antoninum librũ de Christiana religiõe, & obtinet gratiam pro nostris.

DE POLYCARPO insigni martyre. Cap. XIX.

EO tempore Polycarpus ordinatus & eruditus ab apostolis, Smyrneorum episcopus, lõgæua & innocenti vita venerabilis, pergit Romam, & corruptos per Valentinianũ & Cerdonem ab hæretica labe castigat. Traditur hunc eleganter narrasse de Iohanne apostolo, quòd cum apud Ephesum, lauandi gratia balneũ esset ingressus, & vidisset ibi Cerinthum, exiuit continuo non lotus, dicẽs: Fugiamus hinc, ne & balneæ ipsæ corruant, in quibus lauat Cerinthus veritatis inimicus. Extant huius præclara q̃dam opuscula, & epistola huius ad Philippenses prævalida, continens fidei monita & salutis. Hic autem post Antoninum Pium, imperante Marco Aurelio Vero, & Antonino filio eius cum Lucio fratre, vitam finiuit martyrio.

ANTONINVS Pius sedit annis xiij. Haymo. Caput XX.

DIgnus est autem hic perpetua ecclesiæ cõmemoratione donari, celeberrima passione resolutus, quem huic nostro cõpendio licet curta-

tis sermõibus, ob insigne eius meritum, ob ipsius patrocinij suffragium, curauimus annotare. Hic ergo ante triduum q̃ cõprehenderetur, videt nocturna visione capitis sui ceruical igne consumi, euigilansq́ fratribus sic interpretatus visionem, se pro Christo esse arsurum. Nec multo post insiliunt eius cõprehensores, Ad quos placido vultu progrediens, apponi mẽsam hostibus, quasi hospitibus iubet, & large epulas ministrari, impetrata per horæ spacium oratione. Deinde asino sedens, ducitur ad tribunal. Cumq́ ingressus fuisset, audit vocem de cælo: Fortis esto Polycarpe. Commonitus ergo à procõsule multis sermonibus, vt habens ętatis suæ reuerentiam, iuret per fortunam Cæsaris, & dicat in Christum conuitia, elegãti voce, & vere digna discipulo Iohannis respondit: Octoginta, inquit, & sex annis seruio ei, & nunquam me lęsit. quomodo possum maledicere & blasphemare regem meum, qui dedit mihi salutem? non facio. Comminante iudice bestiarum immissiones, constãter ait, adhibeãtur. Comminante quoq́ ignes, secure inquit, adhibe. Tunc populis Smyrnæ ciuitatis, tam Iudæorum q̃ gentilium conclamantibus: Viuus ardeat, destinatur ad ignem. Quo extructo, depositis senior indumentis, ac zona resoluta, calceamẽta quoq́ pedibus tẽtat educere, quę nunquam nisi à religiosis, à quibus semetipsum præuenientibus, resolui consueuerant. Sic nanq́ ab omnibus venerabiliter colebatur. Exinde remissis manibus, post tergum traditur igni. Sed cum facto diuinitus miraculo, non posset igne consumi, tandem à lictoribus mucrone trans-

foditur, oblatus est deo, tam victima, quàm holocaustum in odorem suauitatis.

DE IVSTINO doctore & martyre.

Caput XXI.

PEridem tempus supradictus philosophus Christi Iustinus secundum iam librum, pro nostræ religionis defensione conscriptum, offert iudicibus, remuneratione linguę fidelis & eruditę, martyrij recepit munus, accusante eum quodam philosopho, Crescente nomine, doloso proditore, & tendente ei insidias, pro eo maxime, quod sæpe eum præfatus Iustinus suis disputationibus publice cõfudisset. Hic antequam proprium funderet agonem, etiam eorũ qui ante eum martyres extiterant, certamina describit. Extant & alia eius opuscula præclara, & magnæ eruditionis indicia, quæ enumerare longum est.

ANICETVS Papa Romanus, sedit annis vndecim.

Caput XXII.

INterea Aniceto obeunti, Sother succedit, & Celadion Alexãdrino. Agrippinus tunc episcopus supra commemoratus, & Dionysius, Corinthiorũ episcopus, & Irenæus insignes habentur. Hi scribunt libros & epistolas, erudiunt ecclesiam, & confirmãt. Quorum ingenij extant adhuc monimenta. Extat huius præfati Dionysij epistola ad Atheniẽses perlucida, inuitans ad martyrium, prolapsos arguens, in q̃ & illud designat, quomodo Dionysius Areopagites à Paulo instructus, primus Athenis episcopus fuerit,

ordinatus. Sed & Theophilus quem supradiximus Antiochiæ commentarios scribit, & hæreticos qui tunc surrexerant disputationibus præclaris confutat, & præcipue Martionē, cum quo Irenæus & Modestus magnifice laborāt. Sed & Melito Sardinēsis Antistes, & Apollinaris Ierapolitanus celeberrimi habētur, & scribunt libros pro nostra intercessione Antonino Imperatori Romano. Extant autem Melitonis multa & præclara opuscula, in quibus ecclesiæ fidei regulam mira depingit ratione. Hic in libello quem de explanatiōe scripturarum scribit, quasi in præfatione enumerat, quę sint veteris Testamēti volumina, quæ in Canone debeant obseruari.

IRENAEVS de hæresi Encraticarū.
Caput XXIII

TVnc surgit hæresis Encraticarū à Saturnino & Martione descēdens, damnantiū cibos animalium, quæ deus cum gratiarum actiōe humanis usibus percipiendos instaurauit, nuptias quoque & fornicationem & corruptionem pari lege iudicantium. Quorum autorē quendam fuisse aiunt Tatianū, qui primo auditor fuit Iustini, & in vita eius nihil tale quidē, pdidit, sed postq̄ ille martyrio resolutꝰ est, abscidit se ab ecclesijs, doctorꝫ arrogātia tumidus. Et vt maior cęteris æstimaret, propriū docendi instituit stylum. Verum hic Tatianus collationē faciens quādam euangelioꝝ, nescio quomodo cōponit vnū ex quatuor, q̄d dyatesseron nomināt. nam etiā nunc habet à multis. Extat vnus huius ex multis libellus, quē aduersus gentes scribit, q ex omībus scriptis eius prę-

cipuus & valde vtilis cōprobat. Per idem tēpus pullu lāt innumerę hęreses, & pcipue apud Mesopotamiā. Quibus fortit obstat disertissimis disputatiōibus suis Bardesanes quidā, potens in verbo & doctrina, & vehemens dialecticus, & libros scribit maxime aduersus Martionē. Quos propria lingua, hoc est Syra, cōpositos, discipuli eius in Gręcum vertére sermonem. Sother sedit annis viij. quo tempore etiam Romanę ecclesię Sother episcopus pius & clemens circa fratres & sanctus, indigentibus quæ corporalis vsus expetebat, large impartiens, viuendi finem facit, & nos hic quarti voluminis finem faciamus.

D. HAYMONIS EPISCOPI HALBERSTAT.

liber V. Cap. .I.

Gitur Sotheri episcopo xij. ab apostolis, succedit Eleuterius, xvij anno imperij M. Antonini Veri. Quo in tempore per multas Romani orbis prouincias, ex acclamatione vulgi & seditiōe aduersum nostros, dirissimæ persecutiones concitantur, ita vt martyrum multa milia per singula loca fiant.

DE EPISTOLA LVGDVNENSIS ECCLESIAE. Caput II.

TVnc serui Christi habitantes Lugdunum, Viennam, nobilissimas Galliæ vrbes, grauissimis tribulationibus affliguntur, quibus, vt breuiter & raptim per omnia persecutionum genera concludamus, totis viribus congressus est inimicus. Et primo quidem domorum eis prohibetur habitatio: tum deinde vsus balnearum, post etiam processus ad publicum. ad vltimum vero tam publicus quã priuatus locus, sic deniq; iniuria affecti clauduntur, verberant, lapidãtur, & excruciantur, adeo vt singulas cruciatus species nemo possit exponere. Sed sustinent æquanimiter sancti, vti stabiles Christi columnæ, nec solum iam ferunt impetus, sed vltro etiam expetunt. Quidã autem infirmiores subeũdis inualidi, peccatis suis forsan exigentibus, labuntur, fermie decem. Qui lapsu suo luctum ingentem relinquunt ecclesię, quæ de lapsib9 nostrorum magis quàm de tormentis tristatur. Tunc aduersus nostros, diabolo instigante, noua & capitalia mendacia plebs infidelium commentatur. Et comprehensis quibusdam seruis paganis Christianorum, extorquet ab eis tormentorum metu, quòd & Christiani filios suos comedant, & matribus & sororibus abutantur. Hinc apud omnes Christiani execrationi habentur, præsertim apud eos, qui clementius aduersus eos agebant. Inter quos sanctus quidã diaconus, nomine Viennensis, & Blandina, nobilis fœmina, & Photinus venerabilis Lugdunensis episcopus. cum iã nonagenaria esset ætate, & prę languore & senio magis deferretur ad tribunalia quàm duceretur, soluunt martyrio, sicut gesta eorum habent. Patitur & cũ eis

Attalus quidam, cuius inter tormenta nobilis vox illa fuit, cum assarentur carnes eius, & nidor adustę carnis persentiretur, Hoc est, inquit, homines comedere, quod vos facitis. Neque nos homines comedimus, neq; aliud quid mali agimus. Interrogatus quod nomē habet deus, eleganter respondit. Qui plures sunt, nominibus distinguuntur: qui vnus est, non indiget.

ITEM EX epistola Lugdunensi.

Caput III.

TAnta autem beatorū martyrum humanitas erat & humilitas, vt frequenter martyres facti, post bestias, post ignes & laminas nullatenus paterētur se à martyrio appellari, vel in sermone, vel in epistola fratrum. & si quis hæc fecisset, durius increpabant, dicentes, ꝙ hæc appellatio soli Christo debeatur, vel certe his, qui post bonā confessionem discedere de hac vita, & pergere ad deū meruerunt. Nos aūt humiles & egeni, aiebant, optamus vt ipsa saltem in nobis cōfessio tuta ꝑmaneat. Tāta ergo erat in eis humilitas, vt cum rebus ipsis martyres essent, nominis tamen iactantiam fugerent. Inter fratres humiles, inter persecutores elati. Accusabant neminem, soluebant cunctos, litigabant erga nullum, orabant ꝓ persecutoribus suis, vtentes verbis sancti Stephani martyri, sdicentis: Domine, ne statuas illis hoc peccatum. Et per nimiā charitatem quam habebant in Christo Iesu, & his qui lapsi fuerant, totis miserationū visceribus inhærebant, omnipotenti deo effundentes pro eis flumina lachrymarum. Nec sibi gratum iter dicebant eundi ad dñm, si pars membrorū suorum de ec-

desijs rapta à diabolo diriperetur. Hæc ergo quæ ex tantorum autoritate virorum descendūt, dicta sunt ꝑpter eos & contra eos, qui tumidi & elati aduersum fratres ferūtur: & si qui forte titubauerint, viscera miserationū Christi putant ab eis penitus excludenda.

DE IRENAEO viro illustri.

Caput IIII.

IGitur Photino Lugdunensi episcopo cum cæteris martyribus coronato, Irenęus Polycarpi auditor in pueritia sacerdotio eius succedit. Hic multos scribit libros, & pręclara ingenij sui monimenta reliquit, inter multa & innumera sua opuscula quoddam de Lxx. interpretibus elegans miraculum narrat.

DE LXX. Interpretibus.

Caput V.

PTolemęus (inquit) Lagi filius, volēs bibliothecę suæ, quam apud Alexādriam ex omnium Græcorū voluminibus cōstruebat, maiorem gloriā ꝗrere, petit etiam ab Hierosolymis, vt eorum Hebræas scripturas in Græcā linguā interpretatas, accipet. At illi (quippe subiecti erant Macedonibus) electos & in scripturis sanctis in vtraque lingua peritissimos viros Lxx. presbyteros miserunt ad Ptolemæum. In quo tamen volūtas dei & cōsilium gerebatur. tunc ille singulorum volens accipere documēta, & verēs ne forte per interpretationem occultarēt insertam diuinis voluminibus veritatem, singulos à se inuicē separat, & eadē seorsum positos interpretari iubet, eundém que interpretandi ordinem in singulis voluminibus obseruari. Quósque in vnum cursum coram se reuo-

care,& cõferre adinuicẽ q̃ singuli interpretati,iubet. Et nũc vere deus glorificat,& scriptura sancta,ꝙ vere diuina sit,agnoscit. Omes em̃ de eadẽ ijsdẽ verbis, ijsdẽq; nominibus interp̃tati sunt, ab initio vsq; ad finẽ, ita vt & ipsi qui aderant;gentiles agnoscerent, quod Dei nutu tunc scripturæ interpretatæ sunt. Nec mirũ cum Hesdram sacerdotem inspirauerat deus ad reparationem Hebræorum voluminum, sub captiuitate Nabugodonosor regis corruptorum.

HAYMO. CAP. VI.

HOc Irenæi testimonium ad reuerentiam diuinarum scripturarum posuimus,licet quibusdã ecclesiasticis viris videatur Apocryphum,pro eo maxime, quod Iosephus scriptor Hebræorum nihil tale affirmat, sed in vna eadémque Basilica scribit eos pariter contulisse. Quod & beatus Hieronymus in præfatione Pentateuchi cõtestatur. Sed iam ad narrationis ordinem reuertamur.

DE MIRACVLO FACTO A Christianis in exercitu Christianonorum. Cap. VII

IGitur Antonini temporibus quibus tot mala illata esse referũtur, Marcus Aurelius frater eius bella infert Sarmatis ac Germanis, cuius exercitus dum siti periclitatur, quidam milites Christiani qui aderãt, supplicant: quorum supplicationibus & pluuia large de cælo perfusa, reficit exercitũ, & fulmina crebro coruscantia fugant eminus hostes. Narrant & hoc gentilium historiæ, sed quod hoc à nostris impetratum est, subticendo dissimulant.

ANTONINVS REGNAVIT xix.annis. Cap. VIII.

INterea moritur Antoninus, Commodus succedit imperio. Tunc Iulianus apud Alexandriam suscepit sacerdotium. Tunc Pantænus Stoicus ibidem ecclesiasticæ scholæ rector in disputatione dogmatis nostri disertissimus habetur. Qui fidei calore succensus, vsq; ad Indiam citeriorem prædicat verbum dei. In cuius diuinæ eruditionis schola Clemens Alexandrinus maxime effloruit. Tunc Narcissus præsidens ecclesię Hierosolymorum celebris habetur, præclarus fide & opere signorum. De quo fertur inter vniuersa eius miracula, quod miro & inaudito genere virtutis aquam in oleum cõuertit, quãdo forte in solenni die vigiliarum Paschæ oleum deesset luminaribus. Per idem tempus hostis generis humani nihil vnquã otij gerens, diuersas & varias hæreses per singula quæq; loca suscitat, in quibus maximum sui generis serpentem apud Asiam, Phrygiamq; producit, Mõtanum. Qui se paracletum nominat, & mulieres quasdã secũ, Maximillam scilicet & Priscam, prophetissas esse velut ex sua inspiratione confingit. Hic impie docet nuptias solui, & ieiuniorum leges primus imponit. Hic Pepusam & Thymium oppida Phrygiæ Hierusalem appellat, atq; in hæc omnes congregandos decernit. Hic exactores pecuniæ statuit, & sub nomine oblationum, munera artificiosius accipit. Hic salaria præstat prædicantibus verbum suum, vt per hoc vincti enixius eius doctrinæ præbeant operam. Sed tradit, quod tandem ipse & mulieres suæ, ipso dęmone quo

Inspirabantur agente, diuersis temporibus laqueo vitam finierunt, exemplo Iudę proditoris. Sub hoc tempore etiam in vrbe Roma, regula ecclesiasticæ traditiōis vexatur per Blastum & Florinum schismaticos. Sed fuere tunc per dei gratiā viri fidei & virtutis, qui tam prędictas hęreses quàm schismaticos destruxere, scribentes aduersus hæc libros vel epistolas, vt Irenæus, Melitides, Serapiō, Apollonius, & Apollinaris, & multi alij.

QVAESTIO oborta de Paschali tēpore. Caput IX.

INterea pręsidentibus ecclesiæ egregijs sacerdotibus sub principe Cōmodo, Victor apud Romā, Demetrio apud Alexandriā, Serapione apud Antiochiā, apud Cæsareā Palestinæ Theophilo, & Narcisso Hierosolymis, apud Ephesum vero Policrate, q̄stio nō minima exoritur in prouincijs Asiæ, veluti ex antiqua eorꝫ obseruatione descēdens, q̄d quartadecima luna putarent omni tpe Pascha obseruandū, quando scilicet Iudęis pręcipit agnus immolari, velut necessario cōfirmantes in quacunq; die septimanæ xiiij. luna venisset, solui debere ieiunium, cum talis consuetudo in alijs prouinciis nunq̄ obseruata fuisset vel ecclesiis. Ob quam causam cōuentus episcoporꝫ & concilia cōuocantur, tam apud Cæsariam Palęstinę, quàm apud Romā, altercantibus Victore Romano pōtifice, cęterisq; occidētalibus episcopis contra Asianos, & dicētibus, quòd nō liceat aliquādo, nisi in die dn̄ica, in qua dn̄s surrexit, dominicū Paschæ celebrare mysteriū, & in hac sola soluendum esse ieiunium.

RATIO Policratys, cur velit Pascha xiiij. luna obseruari.

Cap. X.

AFfirmantibus è contra Asianis & maxime Polycrate Ephesiorum episcopo, qui int̃ eos primatum agere videbatur, quod ab illo intemerato die Paschæ, in qua secundum euangelium etiam ipse dominus suum Pascha celebrauit, nihil licet addere vel substrahere, vt vltra xiiij. diem vel infra celebraretur, prætendentibus etiam antiquum morem & maiorum traditionem, & dicentibus, quia Philippus euãgelista, qui cum suis filiabus dormit in Asia, & Iohannes apostolus, qui supra pectus domini in cœna recubuit, necnon & Polycarpus discipulus eius obseruauerunt. Tandem autem inspiratione diuina plurimis in vnum cõcordantibus, & sanioris fidei & scientiæ episcopis, promulgatum est solenne decretum à Victore Romano pontifice de Paschę concordia, & subscribentibus venerabilibus episcopis Narcisso Hierosolymitano, Theophilo Cæsariensi, Irenæo Lugdunensi, cum cæteris episcopis Galliarum, & confirmãtibus quòd in dominica die resurrectionis Christi mysterium Paschæ debeat omnimode celebrari.

HAYMO.

Caput XI.

MIhi autem videtur Romanã ecclesiam prudenti cõsilio & saniore sentẽtia hoc potius elegisse ne Iudaizare videremur, & Mosaicũ adhuc vel figuratiuũ Pascha obseruare, si sp̃ xiiij. luna so-

lennitatem Paschę celebremus. Vnde quia finitô veteri & typico nouum Pascha Christus instituit, & pro esu agni typici tradidit immaculati sui corporis & sanguinis mysterium, recte sicut agnum typicum non sumimus, sic iam figuram negligimus, cum rem tenemus. Itaq; & illam xiiij. diei obseruantiam cum Iudaeis non facimus, sed die resurrectiōis domini nouum potius nostrum Pascha celebramus. Quia cum Pascha transitus interpretetur, & nostrum transitum vel de vitiis ad virtutem, vel de morte ad vitam significet, recte & vere transitus noster, qui à passione domini incipit, cum dominus resurgit perficitur, & ideo tunc potius Pascha celebramus. Nihil enim nobis Christum mori profuit, nisi & resurgere profuisset. Sunt & aliae forsan patrum rationes, quas diligens & studiosus lector alicubi poterit reperire. Sed iam ad narrationis ordinem reuertentes, pensemus hic aliquantulum, vt postmodum recreati sextum volumen expediamus.

D. HAYMONIS EPISCOPI HALBERSTATtensis liber VI.

Caput .I.

Gitur Cōmodo imperatore tredecim annis functo imperio, & Aelio Pertinace post eum solis sex mensibus, Seuerus suscepit principatum. Sed & Victore papa x. annis episcopatu functo, Zephyrinus suscepit sacerdotiū. Extant eo tempore plurimi ecclesiastici viri & stylo illustres. Heraclitus, qui in Apostolū commentatus est, & Maximus, qui de famosissima omnium hæreticorum quęstione disseruit, sed & Cādidus in hexameron, idem de principio Genesis scripsit, Appius quoq;. Hi cum quibusdam aliis hæreses ortas suis temporibus confutant, & maxime hæresim Pauli Samosateni, habentis autoritatem à quodam Artemone, dicentis: purum hominem & absq; deo fuisse saluatorem, & mentientis idipsum ab apostolis antiquitus fuisse traditum. Interea Seuero quoq; aduersus ecclesiam sæuiente, martyres multi efficiuntur, præcipue tamen apud Alexandriam. Quò ex omī Aegypto ac Thebaide, velut in quoddam stadium pietatis, athletæ ducebantur. In quibus & Leonides pater Origenis, pro fide Christi capite plexus est, qui teneræ adhuc ætatis supradictum puerum dereliquit.

HAYMO.

Cap. II.

HVius scilicet Origenis vitā & actus & dogmata, si quis vult plenius nosse, legat Eusebium, de quo hæc transferimus. Qui de eo tanta & talia scribit, quanta & qualia non est dignum huic cō

pendio inserere, maxime cum nouerimus prędictum Eusebium à quibusdam ecclesiasticis viris aliquantu lum notatum fuisse, quòd nimius fuerit in laude Origenis. Illud vero de eo breuiter enarramus, quod etiã orthodoxi quoq; & religiosi viri diffiteri nõ possunt.

DE ORIGENE.

Caput III.

ORigenes Leonidis martyris filius & ipse fere à pueritia volũtate martyr & forsitan actu, nisi quia à matre surripiente nocte vestes eius, pia fraude prępeditus est, magnam à deo & manifestam gratiam scientię consequitur, potens in Grãmatica & cęteris communibus literis, & in omni Philosophica eruditione apprime institutus. Maxime autem in lectione & doctrina diuinorum voluminum potentissi mus illius temporis & famosissimus indagator. Hic ergo pro magna & incredibili scientiæ prærogatiua, doctor ecclesię apud Alexandriam à Demetrio ipsius loci episcopo constituitur, cathedramq; doctoris obtinet tertius post Pantænum & Clementem, cuius scilicet Clementis, & ipse extitit auditor, vbi dum verbũ dei palam, tam viros quàm fœminas instituẽs docet, & occasionem omnis turpis maledicti vult infidelibus excludere, quædã minus perfecti sensus exercet in ꝓprio corpore, sed feruẽtis fidei & nimię castitatis opus. Nam cum ante omnia præcepta euangelica & voces saluatoris obseruaret & obseruari præciperet, illud euangelicum attendens, quia sunt eunuchi, qui se castrauerunt propter regnum dei, dominicam vocem re atque opere mox in semetipsum aggreditur

adimplere. Tunc igitur maxime dat operam doctrinæ & prædicationi, quando aduersariis nulla derelicta est obtrectandi suspicio. Tunc vt Apostolus dicit, Verbum dei opportune prædicat & importune, per diem & per noctem, publice & priuatim, in abstinentia plurima, in ieiuniis indeficiẽtibus, vigiliis pene iugibus, ita vt si quando parum aliquid somni naturalis necessitas exigeret, hũc ille non super stratum, quo omnino nullo vtebatur, sed super nudi soli deprehenderet superficiem. Fertur autem, quòd ex eius auditorio plurimi de vtroq; sexu martyres effecti sunt. Extant eius ingenii libri multi, inter quos in sacras scripturas commentarios edidit sane doctissimos. Item xxx. libros in partem quandam Isaię prophetæ commentatur, in Ezechielem quoque viginti & quinque libros, totidémque in Cantica canticorum. Librum etiam de Martyribus ad Ambrosium scripsit, tanta & tam districta spiritus virtute, vt eius sententiis tanquam validissimis muris multos ad martyrium stabiliret. Sunt & alia opuscula pene innumerabilia, quæ omnia in hoc compendio enumerare non est opus. Sed illud pręclarum fertur de eo, quòd nunquam permisit ea quæ in ecclesiis differebat, à notariis excipi, nisi qñ iam sexagesimum ætatis agens annum, multo vsu & labore, plurimum fiduti ę in verbo dei acceperat, iam scilicet quando in eo erat vitę grauitas, & maturitas ætatis & multę experientiæ autoritas. Inter quoque eruditionum suarum studia, ne illud quidẽ omisit Origenes, pscrutari & addiscere Hebrææ linguę virtutẽ, vt cognosceret vel ea q̃ à Iudęis legũt q̃lia

sint, vel cæterorum interpretum, qui prę̨ter lxx. interpretati sunt, quanta esset eruditionis diuersitas, ita vt præter istas quę in vsu sunt Aquilæ, vel Symmachi, vel Theodotiōis, inuenerit etiam alias interpretatiōes in absconditis & secretis latentes, in quibus nec nomina quędam interpretum reperit scripta. Dicit autem quod aliam reperit in Actiaco littore apud Nicopolim, aliam in Hierico, atque alias in alijs reperit locis. Sed & aduersum hæreticos confutandos, tam viua voce, q̄ librorum disertis disputationibus elaborat. Nam & Berillum Bostræ vrbis Arabiæ episcopum, qui dicebat saluatorem nostrum, neque extitisse ante carnis natiuitatem, neque propriam habere diuinitatis existentiam, sed hoc solum, quod interna deitas in eo habitaret, disputando confutauit, & Celsum quendā Epicureum Philosophum, qui contrarios libros fidei scripserat. HAYMO. Vnde plurimum admirari nō sufficio, quod vir tam illustris, tam aperte rebellās & obuians hæreticis, deuolutus sit in notissimam hæresim & errorem, scilicet quod Seraphin in Asia spiritum sanctum exposuerit, & in alio loco de pœnitentia diaboli scripserit, & de absolutione reproborum post mille annos, & multa alia quæ orthodoxæ fidei aduersantur, maxime cum abstinentissimę & castissimæ vitæ fuisse referatur, & tam præclaræ doctrinæ, tamque puri & lucidi sermonis. HAYMO: Ego sane de eo salua fide patrū dixerim, vel quod hæc omnino non scripserit, sed ab hæreticis ob præclarum nomen eius obfuscandum maligne conficta sint & conscripta, & nomine suo prætitulata: vel si scripsit, non

ſtatuit ex ſententia, ſed diſſeruit ex opinione. Nam vt ipſe dicit, philoſophorum & hæreticorum dogma didicerat, ne ad eos cõuincendos imparatior eſſet, ſi ignoraret quæ apud ipſos erãt. Et fortaſſe cum in aliquib' locis ſcribendo attingit eorum errores, calumniatus eſt, hoc à ſemetipſo dixiſſe. Quod ſi etiam prædictas hæreſes vt placet quibuſdam, ex ſententia ſcripſit, val de compatiendum eſt tam eruditi pectoris viro, qui tantam nobis eruditionis copiam miniſtrauit. Cuius vitia, ſi qua ſunt in ſcriptis, poteſt eorum quæ fideliter ſcripſit luminoſus quidã ac cæleſtis ſplendor exuperare. De quo & à patribus dictum eſt, quia vbi bene ſcripſit, nemo melius. Quod autem erratũ eſt ab Origene & cõtra orthodoxam fidem aliquid deſcriptum, opinor hoc ei accidiſſe, quòd nimio lectionis ſtudio philoſophos eſt amplexus. Attigerat eñ & oĩno aſſecutus fuerat ſecreta Platonis & Pythagoræ, Zenoniſq; Stoici & Cerinthi uolũina, cęterorũq; philoſophorum. Et fortaſſe quia nimis eſt immoratus, & diutius ebibit de calice Babylonis inaurato, quodam modo coactus eſt de eius fece in ſacram ſcripturam aliquid effundere, ex quo ualde & vigilãter cauẽdũ eſt eccleſiaſticis uiris, ne nimis philoſophicis inſtitutis dent operã, ne forte cũ inebriati fuerint, inanibus poculis & tumidis aſſertiõibus inflati, difficili' retracto pede ad humilitatẽ Chr̃i reuocẽtur, & tardius fidei noſtræ acquieſcant, qñquidem edocti ſunt cõtraria. Nec hoc dicẽdo artiũ lectores dãnamus vel artes, nam & ipſæ non inutilit' leguntur, ad profundas q̃ſtiones enodãdas, & ꝑtractandas ratiões. Quippe ipſa eſt domina

artiū,& ei cæteræ vt pedissequæ famulantur. Verum quosdam scholasticos non mediocriter reprehendimus, qui libris gentilium tam familiariter adhærent, & totos se immergunt, vt totum pene in eis vitæ suæ & eruditionis cursum consumant. Quàm honestius erat ecclesiasticæ intendere disciplinæ, q̃ rectius & facilius sacræ scripturę libros addiscere? Quibus legendis si darent operam, paucioribus certe temporis spatiis totam in se bibliothecam transfunderent, quàm omnes illas friuolas & pene inutiles scientiolas quibus occupantur. Sed eccę dum nimis Origeni intendimus, & eius occasione hunc facimus excursum cōtra legem compendij, pene cæterorum, qui peridem tēpus fuerunt, & verbo & exemplo iuuerūt ecclesiam, obliti sumus. Vnde nunc ad narrationis ordinem reuertamur.

SEVERVS regnat annis xviij.

Caput IIII.

ITaq; Seuero imperatore xviij. annis functo imperio, & tunc tradito filio eius, Alexander quidē de quo ante memorauimus, confessionis titulo satis clarus, Hierosolymorū ecclesiæ subrogatur episcopus, cum forte ex gente Cappadocum, vbi erat præclaræ vrbis episcopus, Hierosolymam orandi gratia aduenisset, & omnibus diuino oraculo innotuisset tali voce cælitus emissa, Suscipite episcopū, qui vobis à deo destinatus est. Captus ergo non sinitur ad proprium episcopatum reuerti, sed ibidem residere cogitur, cū tamen adhuc superesset prædictus eiusdem loci episcopus Narcissus, sed fessus senio, pontificali ministe-

rio sufficere non potens. Interea Serapion quoq; Antiochiæ episcopus, vir magnæ eruditionis, cuius multa habentur opuscula, defungitur. Cui succedit Asclepiades, & ipse vnus ex præclaro numero confessorũ.

ANTONINVS regnat septem annis & sex mensibus. Cap. V.

SEd & Antoninus imperator diem obiit, cui succedit Macrinus. Quo in breui consummato, id est, post annum, successit imperator Antoninus. Cuius primo imperij anno Zephyrinus Romanus pontifex diem obiit, Calisto succedente, Zephyrinus Papa sedit annis octo, quo etiam finem faciente, prȩsidet Vrbanus, qui & ipse post octo annos, sedem reliquit Pontiano. Sed & Antonino quatuor annis functo imperio, succedit Alexander.

HAYMO. Cap. VI.

PEr idem tempus floret in ecclesia disertissimi viri, quorum epistolas quas ad se inuicem dabant, tam facundas q̃ fœcundas, Alexander venerabilis Hierosolymorum episcopus in bibliotheca Hierosolymorũ, quam & ipse multo labore & sumptibus ad posteriorum vtilitatem construxerat, facit diligẽter reponi. HAYMO: Agimus gratias tantæ patrum diligentiæ, quorum circa sacras scripturas tam feruentissima occupatio, & tam iugis solicitudo fuit, vt non solum scriberent libros, vel explanarent, sed etiam scripta quorumlibet virorũ illustrium diuinitꝰ inspirata, multis laboribus, multis quoq; expensis in opus notariorum sibi coaceruarent, ad profectũ vniuersalis ecclesiȩ. Hæc ergo mercimonia pretiosa, hic

viuus extitit thesaurus, comparare sibi scripta maiorum, & condere bibliothecam, aggregare libros in armariis templorum, magis quàm nummos in arca. Audiant huius temporis ecclesiasticæ personę & rubore confundantur, qui à vestigiis patrum tam impudenter & imprudenter recesserunt, quòd serui facti sunt ancillarum, ambitionis & pecuniæ. Et qui potuerũt sublimes scripturas indagare fortassis facilius, quàm maiores nostri, cum illorum diligẽtia exemplaribus copiosius abundent, prohpudor nunc ad infima rerum & cõtemptibilia, ad ciuiles causas & loculos conuertuntur. Sed hæc hactenus. In illis diebus Hippolytus episcopus multorum conditor opusculorum, inter cætera sua libellum de Pascha edidit, in quo etiam temporum Canonem & descriptionem quandã pulchra ratione depingit. BEDA: Hic decennouenalem circulum Paschæ reperiens primus dedit occasionem Eusebio, qui de eodem decennouenali circulo tractatum composuit.

ALEXANDER regnat xix. annis.

Caput VII.

INterea Alexandro imperatore defuncto, Maximinus Cæsar succedit. Iste primus ex militari corpore absq; decreto senatus, impator efficitur. Qui dum odio aduersus pdecessoris sui Alexandri domũ, & matrem eius Mammeam pro eo maxime, q Christiana erat, & Origenem presbyterum, quem Romę accitum & honorifice habitum ipse audierat, qui tũc non solum Alexandriæ, sed toto orbe clarus habebatur, infestat. Hac inquam occasione persecutionem

commouet per ecclesias, maxime aduersus doctores ecclesiarum.

MAXIMINVS regnat tribus annis.
Caput VIII.

SEd per dei prouidentiam in breui cōsummatus, simul finem vitæ & persecutionis facit.

POST quem imperat Gordianus.
Caput IX.

POntiano vero Romano pontifice tunc finē faciente, succedit Antherus. Qui cum non amplius quàm mense vno ministrasset, sacerdotium reliquit Fabiano.

BEDA. Cap. X.

HIc testimonio spiritus sancti in specie columbæ super caput eius descendente episcopus ordinatur, quod alij de eo, alij de Zephyrino episcopo factum fuisse tradunt. Per idem tempus Africanus inter scriptores ecclesiasticos nobilis habetur. Hic multos scribit libros & epistolas, inter quos Matthæi & Lucæ in generatiōe Christi euidentissime ostendit consonantiam, & Chronicam ipse cōponit.

GORDIANVS imperat sex annis.
Caput XI.

INterea Gordiano imperatore finem faciente, Philippus cum Philippo filio suo succedit. Hic prim⁹ omnium imperatorꝶ Christianus fuit. Cui volenti interesse vigilijs Paschæ, & cōmunicare mysteriis, restitit Fabianus Papa, nec permisit donec confiterentur peccata sua, & staret inter pœnitentes. Hic post tertium sui imperij annum cum millesimus à conditione

Romæ annus esset, expletis magnificis ludis celebrat vrbis natalem.

PHILIPPVS regnat annis septem.

Caput XII.

POst hunc Decius succedit. Hic cum Philippus patrem & filium interfecisset, & ob odium eorũ infestus esset Christianis, persecutionem mouet ecclesijs. In qua Fabianus in vrbe Roma martyrio coronatur, Cornelio succedente, qui & ipse resoluitur martyrio. In Hierosolymis quoq; Alexander vir eru ditissimus, episcopus præclarus, numero confessorũ post lõgeuæ vitæ venerandam canitiem, post multos cruciatus & vincula, inter ipsa vicissim sibi succedentia tormẽta deficit. BEDA: Tunc sanctus Antonius monachus Aegypto dicitur exortus. Interea sub Decio persecutio Christianis illata vehementer exarsit, & innumerabiles sancti de vtroq; sexu maxime apud Alexandriam agones desudant, ita vt crederes prima persecutionum tempora renouari, de quibus Dionysius Alexãdrinus episcopus in epistolis suis ad Fabianum episcopum plenissime refert. Qui & ipse Dionysius postmodũ capitis plectitur sentẽtia.

NOTA viros diuitiarũ facile labi à fide.

Caput XIII.

SEd quia in arca domini etiã paleæ erant cum tritico, aliquanti tunc ad primam iudicis faciẽ Christum negant, ad aras prosiliunt, timentes magis bonorũ temporalium direptionem, quàm summum bonum amantes. De quibus ꝓdixerat dominus: quoniam qui pecuniam amant, haud difficile labuntur.

CORNELIVS: Quo tẽpore Nouatus Cypriani episcopi presbyter exurgit. hic à iuuentute spiritu im mundo vexatus cum tempus à domino apud exorcistas consumpsisset, ægritudinem incurrit grauem, ita vt desperaret: vnde & iacens in lecto pro necessitate aqua perfusus est, nec reliqua in eo quæ baptizati cõsequi solent, solenniter adimpleta sunt, vnde & spiritum sanctum nũquam potuit promereri. Hic Romã veniens elatione tumidus, spem salutis penitus etiam si digne pœnituisset nouo dogmate conat lapsis adimere. Ex quo & princeps efficitur hæreticorum Nouatianorũ, qui ab ecclesia separati, nouo nomine catharos, id est, mundos se appellauerunt. Ob quã rem concilium sacerdotale celeberrimum in vrbe Roma congregatur, cuius acta concilij sequens libellus explicabit.

D. HAYMONIS EPISCOPI HALBERSTAT. liber VII. Cap. I.

Edente itaq; Cornelio pontifice cũ episcopis lx. numero, totidemq; p̃sbyteris & plurimis diaconibus contra Nouatianorum hæresim disseritur vigilanter, statuiturq; suffragantib⁹ vtriusq; paginę testimonijs, eos qui lapsi fuerant, curandos esse, & fomentis pœniten-

tiæ medicandos,& Nouatum nihil habentem charitatis fraternæ,cum reliquis sequacibus eius ab ecclesia sequestrari. Extat de his epistola Cornelij ad Fabianum Antiochenum episcopum, & libellus Cypriani magnificentissime editus,quo & lapsos confortat, & contradicentes anathematizat.

DECIVS regnat annis duobus & tribus mensibus. Cap. II.

INterea Decius duobus nec integris annis functus imperio,cum filijs pariter occiditur.Quo tempore fertur etiam obisse Origenem,cum plenus esset dierum,& pene septuagenarius. Tunc Gallus cum Volusiano filio suo obtinet imperium.Cuius cum regnum floreret in initio,& cuncta ei ex sententia cederent,ad exemplum Decij sanctos viros qui pro parte regni eius deo supplicabant,persecutus est, cum quibus & prosperitatem suam & pacem fugauit.Per idē tempus quæstio oritur in Africæ partibus, de hæreticis rebaptizandis vel non, sed Cornelio cæterisq; occidētalibus episcopis manet potius hæc sentētia,post abiectionem dogmatis, sola eos manus impositiōe purgandos.

CORNELIVS sedit annis circiter tribus. Cap. III.

IGitur Cornelio per martyrium consummato,Lucius succedit:quo solis mensibus octo functo apostolatu,Stephanus leuatur in antistitē, qui de non rebaptizandis hæreticis similem Cornelio fert sententiam.

Caput. IIII.

EO tempore Dionysius Alexandriæ antistes famosus habetur, qui multa & varia scribens, instructionum nobis & doctrinæ copiosam materiam dereliquit. Extat huius ad Stephanũ Papam epistola, de multis ecclesiasticis differens causis. Extant & eius literæ, quas contra Sabellianam hæresim prosecutus est, quæ suo tẽpore exorta est, plena blasphemijs in deum patrem & dominũ nostrum Iesum Christum, negans esse verum filium, nec primogenitum omnis creaturæ, simul & spiritus sancti auferẽs intellectum.

GALLVS imperator regnat duobus annis nec integris. Cap. V.

INterea Gallus imperator moritur, Valeriano succedente cum filio Galieno. Stephanus diem obiit, XYSTVS episcopus eligitur. Caput VI.

VAlerianus maxime persequitur Christianos, cum tamẽ primũ benignus fuerit & humanus, postmodum vero seductus per quendã magicæ artis magistrũ, & principẽ magorum Aegyptiorũ. De huius p̃secutiõe Dionysius scribit in diuersis operibus suis, in quibus narrat præclara gesta martyrũ, & suam ipsius persecutionẽ meminit, & cuiusdã Asterij inter sanctos martyres clarissimi viri & vrbis Romæ senatoris. Accidit hunc aliqñ apud Cæsareã Philippi famosissimo huic spectaculo adesse, q̃ ibi certa & solenni die immolabatur victima ad radicẽ montis, & arte quadã dæmonis nusquã comparẽs tolli in cælũ à gentibus credebatur. Tunc Asterio humanos misc

rante errores, & pro his ad deum valde supplicantes subito victima conspectibus omnium redditur, nec vltra in locis illis hic extitit error. Huius vrbis ciuem fuisse aiunt mulierem illam, quæ à saluatore nostro à profluuio sanguinis sanata est, domusq; eius nunc in ea ostenditur. Pro foribus eius domus basis quædam in loco editiore monstratur, in qua mulieris illius velut genibus saluatoris prouolutæ palmasq; supplicitẽ tendẽtis imago, ære videt expssa. Astat vero alia ære nihilominus fusa statua, in habitu viri stola capite circundati, & dexterã mulieri porrigẽtis. Cuius ad pedẽ statuæ & basis herba q̃dam specie noua nascit: quę cũ exorta fuerit, excrescere solet vsq; ad fimbriam stolæ illius ærei indumẽti, quã cũ maxime summo vertice herba crescens cõtigerit, vires inde ad depellẽdos oẽs languores morbosq; conquirit, ita vt quæcunque fuerit infirmitas corporis, haustu exiguo madefacti graminis depellatur, nihil omnino virium gerens, si antequam fimbriæ summitatem contigerit, decerpatur. Hanc statuam ad similitudinem Iesu vultus formatã tradebant, quæ permansit vsque ad tempora nostra quam oculis nostris inspeximus. BEDA: Hunc ergo Valerianum dei vindicta statim consequitur. Nã à Sapore rege Persarum capitur, ibiq; luminibus orbatus, senectute miserabili consenescit. Galienus eius filius postquam summam rerum solus obtinuit, tam claro dei iudicio territus, moderatius agens persecutionem in nostros cessare facit. Ob meritum tamen vel paternæ theomachię, innumera Barbaris assurgentibus regni detrimenta sustinuit. Tunc temporis Cy-

prianus Carthaginensis episcopus, cuius doctissima extant opuscula, martyrio coronatur. Stephanus quoque & Xystus, Romæ episcopi, decedunt martyrio.

DE PAVLO Samosateno hæretico. Caput VII.

ITaque post Xystum Romanum pontificem, Dionysius subrogatur, Paulus de Samosata suscepit sacerdotiũ. Hic in hæresim deuoluitur, dicens Christum communis naturæ tantummodo hominem fuisse. Tunc celebratur concilium, rogatúrque Dionysius adesse, qui senectutis causa prohibetur, sed adest p epistolam. statuitur Paulus in medio, & frequenti tractatu & disputationibus arguitur, considentibus venerabilibus episcopis, & blasphemiam eius publicantibus. Firmiliano scilicet à Cæsarea Cappadociæ, Heleno Sardensi, Nicoma ab Iconio, & Hymenęo Hierosolymorum præcipuo sacerdote, & vicinæ huic vrbi Cæsareæ Theotecno, Athenodoro & Gregorio Ponti prouinciæ sacerdotibus. Hic autem Gregorius cunctorum sermone celeberrimus habetur & potens in operatione signorum. Hic forte duobus fratribus habentibus possessionem stagni, & de captura piscium sæpe litigantibus vsque ad humani sanguinis effusionem, medius interuenit: & facta oratione cruentam deinceps inhibens fratrum contentionem, aquas abire iubet, & recedunt, fitq; solum frugum quod antea fuerat nauium ferax. Sed & in quodam loco cum ad cõstruendã ecclesiã rupes obesset, pnoctãs in oratiõe trãstulit rupẽ. Itẽ cũ per alpes transiret aliqñ, necessita

ceniuium coactus, ad fanum diuertit Apollinis, ibiq; pernoctat. Quo mane recedente, recedit & dæmon: poscitur dare responsa, vt prius, obmutescit. Consulitur à sacerdote, opponit titulum aduentus Gregorij. Mox sacerdos occupat viam, perueniensq; ad Gregorium, querelam expulsi numinis exponit, quęstumq; deplorat amissum. At ille scribit epistolam in hęc verba: Gregorius Apollini: Permitto tibi redire ad locū tuum & agere quæ consueuisti. Hanc sacerdos ad fanum fert epistolam, ponitq; iuxta simulacrum. Adest iterū dæmon, iterum dat responsa. Tunc sacerdos in semetipsum conuersus ait: Quomodo non multo melior est Gregorius isto Apolline: citius obtemperat iussis. Et descendens eadem hora ad Gregoriū, referensq; epistolam, rem ordine pandit, vtq; se offerat deo rogat. Tunc relicta gentilitate factus est ab eo catechuminus, & cum se castissimæ vitę & abstinentissimæ mancipasset, etiā baptisma consequitur, & intātū fide & virtute pficit, q; beati Gregorij successor in episcopatu efficitur, sed & inde Gregorius ingenij sui nobis in paruo maxima monimenta dereliquit.

NOTA metaphrasim Gregorij martyris & episcopi Neocæsariæ. Cap. VIII.

IN Ecclesiasten namq; metaphrasim scribit magnificentissime, & catholicæ fidei expositionē breuiter ita continentē: Vnus deus pater verbi viuētis, sapientiæ subsistētis, & virtutis suę & figuræ, pfectus pfecti genitor, pater filij vnigeniti, vnus deus solus ex solo deo, figura & imago deitatis, verbū penetrās, sa-

pientia cōprehendens omnia, & virtus qua tota creatura fieri potuit. Filius verus veri, & inuisibilis ex inuisibili, & incorruptibilis ex incorruptibili, & immortalis ex immortali, & sempitern⁹ ex sempiterno. Vnus spiritus sanctus ex deo substantiam habens, & qui ꝑ filiū apparuit imago filij perfecti perfecta, viuētibus causa sanctitatis, sanctificationis præstatrix, per quē deus super omnia & in omībus cognoscitur, & filius per quē omnia. Et trinitas ista perfecta maiestate & sempiternitate & regno minime diuiditur, neq; abalienatur. Igi' neq; factū quid aut seruiēs in trinitate, neque superinductū tanquam antehac quidē non subsistens, postea vero superingressum. Neq; ita defuit vnquā filius patri, neq; filio spiritus sanctus, sed incōuertibilis, incōmutabilis eadē trinitas semper. Hactenus de Gregorio.

GALIENVS imperator regnat annis xv. Caput IX.

INterea Dionysius apud Alexandriā in pace ecclesiastica diem obiit, decē & octo annis functus sacerdotio, Maximus succedit.

CLAVDIVS regnat annis duobus. Ca. X.

GAlienus q̄q; moriēs Claudiū habet successorē, q in breui morit, Aureliano succedēte. Cuius temporibus cōgregato apud Antiochiam cōcilio, Paulus Samosatenus vltima animaduersione damnatur, disputātę cum eo Malchione quodā perfectæ eruditionis viro, excipientibusq; notariis. Quæ disputatio ita magnifice ab eo & accurate habita est, vt nunc quoque legentibus sit in admiratione. Itaq;

secundo iam manifeste Paulus hæreticus cõfutatur, datis epistolis Dionysio, Romano pontifici, & Maximo Alexandrino, cuius hæresis & damnatio innotescit & mores. Qualiter filium dei negaret descendisse de cęlo, sed à Maria cœpisse assereret, & initium habuisse de terra. Qualiter etiam psalmos qui in dominum nostrum Iesum Christum dicebantur, cessare fecisset, velut neotericos, & nuper inuentos. Per semetipsum vero compositos, diebus Paschæ in medio ecclesiæ canere fecisset mulieres, quas ipse (horrendum auditu) de se instituerat. Qualiter etiam incedens per plateam, tali quadam ambitione vteretur, vt publice epistolas relegeret, atq; in auditu omnium & oculis dictaret, assistentibus sibi in platea notariis, quanquã superbe etiam tribunal in ecclesia sibi, multo altius q̃ fuerat, collocasset, & verbũ faciens iactaret supra modum dexteram, ac palmam femori illideret, pede q̃q; subsultaret, & scabellũ feriret, & more theatrali ab auditoribus voces clamosas & plausum expeteret. Maxime impudenter etiam mulieres secum habitare p̃misisset, & presbyteris & diaconis, qui eius morẽ gerebant, similem dedisset licentiam.

Caput XI.

IGitur damnato & expulso ab ecclesia cũ exire nollet, publica manu ex mãdato Aureliani imperatoris, Domnus noĩe in ecclesia Antiochena succedit ep̃s. Interea malis cõsiliis deprauatus Aurelianus, p̃secutionẽ meditat̃ in nr̃os, eousq; vt scriptis literis volẽti subscribere, dextera dei interuenerit, & subscriptionẽ deturbauerit, fulmen quoq; ante eum magno pa-

tore circunſtantium fuerit,ac non multo poſt mor-te ſubita condemnatur.

AVRELIANVS regnat annis ſex.
Caput XII.

CVi Probus ſuccedit,cui & totidẽ annis conſummato, Gaius cum filijs Numeriano & Carino ſuccedit. Quibus in breui conſummatis,regnat Diocletianus, ſed paulo ante imperium eius Dionyſius Romanus pontifex obiit.

DIONYSIVS PAPA SEDIT ANnis nouem. Gaius cum filijs regnat duobus annis nec integris.
Cap. XIII.

BEatus quoq; qui tunc meruit rapi de mũdo,ne videret mala quæ iſte Diocletianus mox intulit eccleſijs vltra q̃ credi poteſt. Tunc apoſtolatui ſucedit Felix,quo tempore Manes magus quidã, ſecundũ nomen ſuũ inſaniens,Perſes genere,à quo & Manichæorum hæreſis, nouam ſectam facit,& dogmata quædam profert,à diuerſis mutuata hęreticis, & nunc Chriſtum ſe ſimulat,nunc paracletum ſe nominat. Et elegit duodecim ad ſimilitudinem Chriſti diſcipulos.

FELIX Papa ſedit annis ſex.
Caput XIIII.

IGitur Felice Papa cõſummato, Euthicianus ſuccedit: quo in breui cõſummato,Gaius epiſcopus eligitur. Hic iam tempore Euſebij xv. annis ſacerdotio perfunctus, Marcellum relinquit ſucceſſorẽ, quẽ iam tempus perſecutionis inuenit.

D. HAYMONIS EPISCOPI HALBERSTAT.

liber octauus.

EVTHICIANVS SEDIT quinque annis. Cap. .I.

Nterea nonusdecimus annus erat imperij Diocletiani, & incipit fieri persecutio in Chrianos ab eo permaxima. Iusto siquidẽ dei iudicio, & necessaria correctiõe cum iam multa libertate multa indulgentia vitiati sunt mores nostrorum, & disciplina ecclesiarum corrupta, dũ fides nr̃a p diuersa dogmata scindit, & ob id vilescit, dum prælati & rectores & duces populi humilitatis Christianę & synceritatis obliti, aduersum se odiis & cõtentionibus inflãmantur, tunc ergo nefanda edicta principis proponunt, vt cũctæ ecclesiæ vsq; ad solũ destruant, sacræ scripturę cõburantur igne: & si qs nostrorum stat in honore priuatus eo manet infamis. Deniq; qui psunt, iubentur simulacris immolare, alioqn cõiici in vincula ac torqri. Igit in Nicomedia & Thebaide & Phœnice & Alexãdria, deniq; per totã Aegyptũ & Phrygiã & Syriã & Cappadociã, & cætera vndiq; loca turbo psecutiõis tam immẽsus & intolerabilis fuit, vt ex ipsa nimietate & atrocitate gestis martyrũ deroget fidẽ. Alij flagris discerpũtur, alii fodiũtur vngulis, alii flãmis ignitis vrũtur, alii gladio obtrun-

cātur, alij patibulis affigunt, alij pcipitantur in mare, alij post tergū vinctis manibus appēduntur, & trocleis distēti mēbratim diuellūtur, alij testis fictiliū vasculorum lacerantur, donec tota eorum eradatur cutis, alii dātur ad bestias, leones, vrsos, pardos, tauros, apros & ad omne ferarum genus. Ipsi sacerdotes ecclesiarum nudātur inuerecūde, huc atque illuc ab impiis trahunt. Proh nephas, quæ homicidis, adulteris, venenariis, ac sepulchrorum violatoribus fuerant fabricata, nunc episcoporū, presbyterorum, diaconorū, cæterorumque religiosorū colla cōstringunt, ita vt criminosis nec vincula supeffent, nec locus ergastuli. Tanta ergo scelerati principis satellitibus inerat libido torquendi, vt vacarent per otiū ad excogitādos nouos cruciatus. Quibusdā sub vnguibus acutas infigunt harūdines, quibusdam plumbū igne liquefactū dorso diffundunt, vsque ad loca pudenda, quibus egestio naturalis pcreari solet. Fœminisque candentis ferri & exusti plumbi massæ, absque vllo humanitatis respectu, per pudenda visceribus merguntur. Et si tortores alicubi duas vicinas arbores sibi inueniebāt, ramos ad se inflectebāt, eisque singulis singulos martyrum pedes ligabant, qui rami cum ad situm suū naturali impetu referrentur, discerptis diuulsisque visceribus, auulsa secum mēbra rapiebant. Tunc apud Antiochiā inter cæteros agones, quoddam nobile factū est, quod silere nō debeo. Duo iuuenes cōprehensi immolare cogūtur. Aiunt: ducite nos ad aras. Qui cum adducti fuissent, manus suas supponentes igni. Si subtraxerimus, inquiunt, sacrificasse nos credite. Et quoadusque caro omnis in

purgari

ignē deflueret, immobiliter perdurāt. Itaq; cum iam crudelitate satiatus imperator aliquantulū resipisceret, proponit edictum, vt iam Christiani morti non tradantur, sed dextris oculis ferro effossis, & sinistra pollice sauciata sic permaneant. Sed cum statum ecclesiæ crudeli animaduersiōe vastari illum æternum ac peruigilem non lateret oculum, castigata in paucis familia sua, adest cōtinuo vltrix dei dextera in imperatores Diocletianū & Maximinū, quorum alter in occidente, alter in oriente vastauerat ecclesiam, ita vt nutu diuino subito permutati, deposita purpura, cæterisq; imperialibus ornamētis plebeij fiant ac priuati post imperiū. Tunc ergo iam per vim & contentionē Romano imperio in duas procurationes diuiso, Maximinus in orientis partibus regnat, vi rapiens nomen Augusti, Cōstantius in occidente. Hic Constantius erga nostros clementer agit. Sed & Maxentius Maximini Herculei filius, collegæ Diocletiani in vrbe Roma dominiū occupat, & exercet tyrannidē. Hic magicam secutus artem, totam Romam scelerū flagitiis & fece impuritatis replet, gloriam nobilium obscurat, senatores proscribit, matronis nobilibus abutitur.

REGNVM Constantij & Maximini.
Caput .II.

IN orientis vero atq; Aegypti partibus similis est ei per omnia Maximin⁹, exutus principē, rabidū induit tyrannum, simulacra colit, auguria sectat̄, impurus cōuiua & ebriosus, omniq; genere dissolutionū fluctuans, hostis maxime Christianorum & persecutor.

Quibus ignes, laminas, cruces, & singulis mēbris specialia infert supplicia. Igitur decem annis huius persecutionis deuolutis, adest iterum diuina prouidentia nostris, & quos per ignem probauerat, educit ad refrigerium. Nam diuina correptus vltione idem Maximinus, subito inflatus visceribus distēditur, putrefactisq; postmodum vulneribus vermes ebulit, fœtorémque intolerabilem exhalat.

HAYMO.

Caput III.

Rediuiuum quodāmodo persimilem morbū habemus nunc Herodem. Ille quia Christum persequit, pubetenus inflatus scatet vermibus: & iste probroso eodem laborat exitu, quia psequitur Christianos. Actū siquidē pulchro diuinę cōsideratio nis intuitu, vt daretur intelligi, quāta sit capitis & mē brorū connexio, quāta & quàm indiuisa sit Chri charitas, zelus ad ecclesiā, dum eādem infert vindictam persecutoribus suorū, quam suiipsius persecutori. Itaque cum iam desperaretur à medicis, sera ductus pœnitentia Maximinus, legem scribit, vt cesset persecutio Christianorū, & reędificentur ecclesię. Tunc velut sole terris reddito, relaxantur omēs vincti: & qui damnati erant per metalla, reuehuntur, instaurantur ecclesiæ, sacerdotia reparantur, stupentibus gentilibus turmis de tanta & tam subita rerum mutatione. Sed hanc pacem redditam nostris, Seuerus Maximinus præfati Maximini collega, in orientis partibus atq; Aegypto tyrannidem exercens, statim post sex menses perturbat. Rursum aduersus nostros persecutio

instauratur, concitantur simulacrorum pontifices in odia & necem Christianorum. Quod vt aliqua iusta ratione videatur fieri, confinguntur acta quędam velut apud Pilatum de saluatore nostro habita, in quibus aduersus Christum omnis blasphemia conscribitur. Tūc rursum apud Tyrum & Phoenicē multi martyres agonizant, & per multa alia loca. Addit quoq; praefatus Seuerus Maximinus impietati suae, qꝫ aduersum nostros leges aereis tabulis scribit, tanquam in aeternū mansuras, in quibus impie & superbe commemorat, quod ex Christianorum persecutione esset temperies, & terrae foecunditas abundantior. Sed his superbis legibus statim contradicitur a deo, & res vertuntur in cōtrarium, & pro ipsa nostrorum persecutione mox restricto imbribus caelo, & facta intolerabili ariditate, fames ibi dira grassatur, aëris quoque temperies in tātam vertitur corruptionē, vt humana corpora pessimis vlceribus intumescant, quae ignis sacer appellantur. Igitur duae validissimae pestes & lues populum deuastant, cum tamen (quod mirabile) nec fames in aliquo, nec lues nostris dominaretur. Vnde postmodum ab omnibus Christiana religio vera & perfecta esse inclamatur, petiturq; a nostris subsidium alimonię & orationis. Addit quoq; deus Maximino hanc iusta retributione confusionem, rebellant & Armeni prius amici Romanorum, propter nefaria eius dicta. Quorum in bello & ipse turpiter fugatur, & exercitus interijt ense. Tunc sacerdotes deorum suorum & diuinos, quorum responsis bella mouerat, interfici iubet tanquam fallaces, qui & demum vehementi ae-

gritudine & doloribus internorum viscerum correptus, amissis quoque morbo luminibus, & tunc magis quid aduersus Christum commiserit videns, viuẽdi finem facit, lata prius lege pro liberatione Christianorum.

DE CONSTANTINO imperatore. Caput IIII.

PEr idem tempus exoritur Constantinus religiosissimus imperator, Constantij æque moderatissimi principis, de quo Paulo ante memorauimus, filius & hæres, Romanum obtinet imperium. Hic in obseruantia religionis omnes ante se imperatores exuperat. Hic vltimis persecutionum tẽporibus fere, cum vellet deus repropitiari sanctis suis, & ecclesiam suam tranquilla pacis soliditate stabilire, Christianus effectus, licentiã dat Christianis cõcilia libere cõgregare, & ædificare ecclesias, quas & ipse plurimas cõstituerat, & plurima largitur, diuino cõmonitus spiritu, & hoc cælesti miraculo: Cum esset pugnaturus cõtra Maxentium vrbis Romę tyrannum, & inde diuinum auxilium deprecaretur, vidit nocte per soporem signum igneum in cælo, & astare angelum dicentem: Cõstantine, in hoc signo vinces. Itaq; cũ hoc signo in militaria vexilla transformato procedit ad bellum, idemq; signum ex auro fabrefactum dextera manu sua gestans, & deprecans deum, vt si fieri posset, illam dexteram suã nõ fineret Romano sanguine maculari prętatq; ei deus, Maxentiumq; tyrannum cõgredi parantẽ, cum vniuersis nauibus quibus fluuiũ strauerat, demergit in profundũ. Tunc Senatus populusq; Ro-

manus tyrannica peste liberati, Constantinum vt suę libertatis restitutorē excipiunt, faciuntq́ ei imaginem ob honorem triumphi. In cuius dextera idem impera tor signū crucis depingi iubet, & subter ascribi huius virtute vrbem restitutam esse libertati. Tunc legem scribit, conspirante etiam secum in hoc Licinio, sororis suæ Constantiæ viro & consorte regni, vt ab vniuersis colatur deus Christianorum, qui sibi victoriam dedit & vrbi libertatem. Quam legem & vsque ad orientis partes emittit, vbi adhuc ferbuerat persecutio. Tunc apertus indulgentia legitimi principis manifeste status ecclesiarum, reparari incipit verbum, & doctrina Christi libere propagatur, celebrantur festiuitates, conueniunt episcopi, ecclesiæ dedicantur, persecutores quoque per quos Maximinus impietatis fomēta conceperat, iubente principe, supplicijs excruciantur: ipsius vero tyranni imagines sculptæ vel pictæ prę cipitari iubentur, vel atro fuscari, aut coloribus oblite rari. Dum ergo sic proficit ecclesia apud deum & homines, & quasi quædam imago cœlestium habetur in terris, præfatus Licinius Augusto inuidens Constantino, quod ob maximam religionem in veneratione esset omnibus, & maxime Christianis, occultas insidias molitur. Sed carens effectu, mox apertum bellum indicit, Christianos versa vice persequitur, & noua & inaudita crudelitate, missis in carcerem cibum & potum interdicit: nolentésque sacrificare nouis ac monstruosis excruciās supplicijs, tradit lanionibus, vt por corum more suspensos & caudicibus superpositos, cędant in frusta, & in mare ad pabulum piscibus pro

ijciant. Missos vero in exilium legitimis vxoribus spoliat, ac suis satellitibus iungit. Iam vero ecclesias fidelium, quas prius extrui præceperat, subuertit. Deniq; tanta eius tyrannide motus Constantinus, ire obuiam parat, nec difficultas fit victoriæ. vbi & causa iusti or & virtus eminentior extat. Deiectoque tyranno, Licinio, soliditatem Romani imperij solus obtinet cũ filijs, ecclesiarum statu incredibili diligentia restituto: quas deinceps sumptibus, priuilegijs, honoribus ampliare & sublimare procurat. Hucusque Eusebius Cæsariensis. reliqua Rufinus prosequitur.

D. HAYMONIS EPISCOPI HALBERSTATtensis liber IX.

Caput .I.

Ed his temporibus commoda pace & quiete ecclesiis reddita, alius persecutionis turbo inuehit. Etenim Arrius quidam Alexãdriæ presbyter praua quędam dogmatizat, & ab illa æterna & ineffabili dei patris substantia vel natura filiũ conat abscindere, dicẽs: Nõ semper deus pater fuit, non semper fuit dei verbum, sed fuit qñ deus pater non fuit. dei autem verbũ ex non existẽtibus factũ est. existens em̃ si existentẽ ex non existẽte fecit, quapropter fuit aliqñ, qñ nõ fuit. creatura em̃ & factura est filius, neque similis est patri secũdum substantiã, neq; verus est, neq; vera sapientia eius est,

neque verum naturaliter eius verbum est, sed vnus quidem creaturarum & facturarum est. Abusiue autē dicitur verbum & sapientia, factus & ipse existens in proprio dei verbo, & in dei sapientia, in qua omnia, & ipsum fecit deus. Vnde conuertibilis est & mutabilis per naturam, sicut & vniuersa rationalia. Peregrinum enim & extraneum & remotum est verbum à paterna substantia, & inuisibilis filio pater. Non enim perfecte & integre nouit filius patrem. neque enim perfecte videre potest. nam nec suam substantiam nouit filius sicut est. Propter nos enim factus est, vt nos per eum, tanquam per mysterium crearet deus, & nequaquam substitisset, nisi nos deus facere voluisset. Non ergo naturaliter est dei filius, nec aliquam habet ad deum proprietatem, quando non ipsum naturæ mutabilis existentem propter moderationem diligens est, & virtutem non mutatam ad deterius elegit, cum & si Paulus & Petrus ad hoc peruenissent, nihil posset ab eorum filiatione differre. Hic ergo Arrij blasphemus error ecclesiam conturbat, quæstio latius innotescit. quam Alexander Alexandrinus episcopus persequēs Arrium zelo fidei innotescere facit. Sermo peruenit vsque ad principem Constantinum, tunc ille ex sententia sacerdotum apud vrbem Niceam conuocat episcopale concilium, ibique trecentis decem & octo episcopis residentibus, cæterisque honorabilibus personis Philosophis ac dialecticis, & opinatissimis quibuscunq; scholasticis Arrium, adesse iubet, ac de eius propositionibus & quæstionibus iudicari.

EX vtraq; historia permutatum.

Caput II.

TVnc de fide ibidem subtiliter disseritur, errorq; Arrij cōdemnatur manifestis scripturarū dictionibus, quia & deo filius naturaliter vnigenitus est verbum, virtus, sapientia solius patris, & deus verus, sicut Iohannes ait, splendor glorię, & figura substantiæ patris. Verū post diuturnū multumq; tractatum, placet omnibus ὁμούσιον scribi debere, id est, eiusdem cum patre substantiæ filium confiteri. Defertur ad Constantinū sacerdotalis concilij sentētia, quam ille vt à deo prolatam veneratur, & cōtradicentibus comminatur exilium. Exemplum aūt sententiæ vel Nicenæ fidei est huiusmodi.

Caput III.

CRedimus in vnum deum patrem omnipotentem omnium visibiliū & inuisibilium, & in vnū dn̄m Iesum Christum, filium dei, natum ex patre, vnigenitum, hoc est, ex substantia patris, deum ex deo, lumen ex lumine, deum verum ex deo vero, natum non factum, ὁμούσιον, hoc est, eiusdē cum patre substantiæ, per quē om̄ia facta sunt, quæ in cælo, & q̄ in terris, qui propter nos homines & propter nostrā salutē de cælis descendit, & incarnatus est, hoc ē. fact⁹. Passus est, & resurrexit tertia die, & ascendit in cælos, inde venturus iudicare viuos & mortuos. Dicentes autē, erat aliqn̄, non erat antequā nasceretur, vel nō erat antequā fieret. Aut quia ex non extantibus factus est, aut ex alia substantia, vel ex subsistentia, dicētes etiā aut conuertibilem, aut mutabilem filium dei,

hos anathematizat catholica ecclesia apostolica. Hanc venerabilē fidem trecenti decē & octo episcopi amplexi sunt, inter quos maior adhuc erat numerus cōfessorum Christi & martyrū. Nam & Iacobus quidā Antiochiæ Migdoniæ, qui mortuos resuscitauit, viuos curauit, & alia multa operatus est miracula. Paulus quoq; Neocæsariæ castri positi iuxta Euphratem, qui ambas manus habuerat ligatas, ignitoq; ferro cōbustas, rabie Licinij, Pamitius quoq; Aegyptius ex eorū numero quos Maximianus dextris oculis effossis, & sinistro pollice succiso, per metalla damnauerat, aderant ibi. Sed & Spiridion Cyprius episcopus, ex eorum numero dicitur fuisse, vir vnus ex ordine prophetarum, qui pastor ouiū in episcopatu permāsit. Cuius hoc fertur factum insigne, & omnibus seculis admirandum: Filiam habuit, quæ cum ei bene administrasset, virgo defuncta est. Post obitum eius venit quidam dicēs, se ei depositum cōmendasse. rem gestam ignouerat pater. perquisitum in tota domo quod poscebatur, nusquā inuentum est. Persistebat ille qui cōmēdauerat, & fletu & lachrymis purgebat, cōminans etiam sibi mortem, nisi depositum reciperet. Permotus lachrymis eius senex, ad sepulchrum filiæ properat, atq; illam nomine clamitat suo. Tūc illa de sepulchro, quid vis (ait) pater? Commendatum, inquit, illi' vbi posuisti? At illa locū designās, illic (ait) inuenies defossum. Regressus domum suam, depositum vbi filia de sepulchro responderat repertum, tradit reposcēti. Sed & multa eius referunt alia gesta. Hi & huiusmodi reuerendissimi viri sederunt apud Niceam,

HAYMO: Vnde indubitanter credimus, prædictā ibidem synodum à spiritu sancto quadam diuinitus consideratione congregatam fuisse, vt scilicet nobis posterioribus ac diurnis vel modernis daretur intelligi, firmum esse ac catholicum quicquid ibi de mysterio fidei promulgatū est. Quod quidem tam diuini, tamq̧ spirituales viri locuti sunt, qui non erant similes nobis indignis & peccatoribus, qui propter iniustitiam nostram in scripturis sanctis fallere possumus & falli. Neque eñ potuit spiritus sanctus fallaciā ꝓferre, per quos tanta & talia operabatur miracula. Igitur domino cooperante, & sermonem confirmante eorum sequentibus signis, quidam episcopi etiam in ipsa synodo, & circa synodum, virtutes aliquas & signa fecerunt. Nam cum ibi philosophus quidam in arte dialectica insignis, obiectis quæstionib⁹ fidei nostræ occurreret, nec ab aliquo posset cōcludi, quidā ex confessoribus simplicissimę naturæ vir, & nihil aliud sciens, nisi Christum Iesum & hūc crucifixum, paucis philosopho insultanti congreditur, expositaq̧ simplicitate fidei quadam eum ineffabili pietate mox permutat & efficit Christianum. Et tunc ostensum est philosopho, quia regnum dei non in sermone, sed in virtute consistit.

EX tripartita historia, actum Cōstantinopoli. Caput IIII.

SEd & Alexander Cōstantinopolitanus, vir admirādę cōuersationis, cū quidā philophi causarentur aduersus imperatorē, ꝙ nouā in republica introduceret culturā, & ipsi Alexandro opponere

vellent de dogmate,in nomine Christi operatur virtutem,imperatq; maximo eorum philosopho tanta spiritus virtute ne loquatur,vt vna cum eis sermone os illius penitus obstructum sit. Sed iam ad historiā reuertamur. Dictata Nicena fide, & tam ab ipso Imperatore quàm ab episcopis communicata, Eusebius Nicomediæ præsul cum reliquis quatuor episcopis, magis fauentes Arrio,nolunt subscribere verbū consubstātialitatis,reprehendentes,dicētesq; consubstātiale esse,quod ex aliquo est,aut ex partitione, aut decisione,aut plantatione. Ex plantatiōe quidem,sicut ex radice germen: ex decisiōe vero, vt ex patre filius: ex partitiōe aūt, sicut ex massa aurea anuli aurei duo vel tres.sed secundū nullum hoꝝ,inquiūt,est filius dei consubstātialis patri, ꝓpterea ergo in fide cōsubstantialitatis consentiendum non est. Hos igitur damnat vniuersalis synodus cum imperatore, & relegat exilio cum Arrio & sectatoribus eius. Per idem tempus crux dñi ab Helena Constantini matre religiosa fœmina reperitur,vbi quōdam antiqui ꝑsecutores in loco sepulchri simulacrum Veneris collocauerāt, vt si quis ibi Christum vellet adorare, Venerem potiꝰ adorare videretur. Inuenitur & ille titulus à Pilato conscriptus,sed & aliæ duæ cruces. Tribus igitur crucibꝰ repertis, Macharius eiusdem loci episcopus, defixis in terra genibus,cum regina deū suppliciter deprecatur,vt quæ illarum crux ad dominicā gloriam fuerit innotescat. Tunc adhibitis duabus femineo cuiusdā matronæ corpori,nihil operatur,adhibet tertiam, & mox exurgens mulier, magnificat deum. Percepto

Itaq; euidenti indicio, regina templum mirificũ in eo loco, vbi crucem repererat, statuit. clauos quoq; quibus corpus dominicum fuerat affixum, portat ad filium. Ex quibus ille frenos & galeam aptat ad vsum belli, adimplens Zachariæ prophetiam, dicentis: Et erint quod in freno est, sanctum dño omĩpotenti. Ligni vero salutar; partẽ defert filio, partẽ sibi reponit.

SOZOMENVS in tripartita historia.

Caput V.

DE hoc ligno Sibylla dixit apud Paganos: O ter beatum lignum, in quo deus affixus est. Præterea p̃dicti imperatoris mater octogesimo ætatis suę anno decedit, multa filio pietatis mandata derelinquens. Quæ mox ille postponens, seductus à sorore sua Constantia, & multis precibus ab ea interpellatus, Arrium de exilio reuocari iubet, & mitti ad episcopos, qui tunc forte Hierosolymis ad dedicationem ecclesiæ conuenerant, fidem'q; eius probari. Tũc ille fidem scripsit, quæ quidẽ sensum nostrum & verba nostra professionem'q; nostrã cõtinere videretur.

SOCRATES ex tripartita historia.

Caput VI.

IMperator aũt adhuc de Arrio experiri volẽs, eum reuocat ad palatium. Qui percontat' de fide Nicena, ficte subscribit, & pręstat iuramentum, quodammodo iusiurandum arte deludens. fertur'q; scriptam sectam suam habuisse in charta, quã sub ala ferebat. vnde vere iurare se credidit, dicens se sic sapere sicut scripsisset. Credens ergo imperator, suscipi eum ab Alexandro Constantinopolitano episcopo in cõ

munionem iubet. Quo renuente adhuc propter infa miã,& ſuſpicionẽ hæreſis deuitante, iubet Conſtanti nopolim ſynodũ congregari. Ante vero vnũ concilij diem conſtitutũ,proſternẽs ſe Alexander ſub altare, tota nocte clamat ad dominũ, dicens: Iudica dñe int Euſebij minas & Arrij iuramentũ. Quo valde ſupplicãte, pręſumptionẽ Arrij & iuramentũ mẽdax mox vindicta dei perſequitur. Etenim cum in craſtinum matutinum, ad eccleſiam properaret, epiſcoporũ & populorum frequentia cõſtipatus, humanæ neceſſitatis cauſa ad ſeceſſum declinat,ibiq́ꝫ cum ſederet,inteſtina eius atqꝫ om̃ia viſcera in ſeceſſum cuniculorum defluxere. Tũc Euſebius Nicomediæ cum cæteris Arrianis confunditur, nec propter cauſam Arrianum dogma confunditur,ſed ad tempus occultatur.

Caput VII.

INterea Conſtantinus imperator cum in Nicomedia degeret languore grauatus,in extremis baptizatur. Diſtulerat em̃ vſqꝫ ad illud tempus,in Iordane hoc promereri deſiderãs. Qui cõdito teſtamento, & tribus filiij hęredibus conſtitutis, primo ſcilicet Cõſtantino in Heſperia,ſecundo vero ſcilicet Conſtantino in oriente,iuniore ſcilicet Conſtante Cæſare ordinato,& in partibus occidentis poſt quinquageſimũ quintum ætatis ſuæ annum,viuendi finem facit,reuocato prius Magno Athanaſio in Alexandriam, propter perſecutionem Arrianorũ exulante. Igitur Chriſtianiſſimo imperatore defuncto, Arrianum iterum dogma repullulat. Conſtantius imperator ſeductus ab hæreticis in eundem errorem deuoluitur,& Ma-

gnũ Athanasiũ veritatem edocentẽ, condemnat. In cuius persecutione postmodũ grauiẽ conspirantibus hęreticis & multa crimina intẽdentibus, vniuersus orbis cõiurauit, & cõmoti sunt principes terræ, gentes, regna, exercitus coierũt aduersus eũ. In cuius damnatione cum apud Mediolanũ cõgregati subscribere cogerentur episcopi, quibusdã eorũ deceptis, Pictauiensis minime cõsentit Hilarius. Vnde & cum quibusdã alijs episcopis traditur exilio. Inde apud Ariminũ synodus ab hæreticis congregatur, ibi ὁμοούσιον, quasi ignotũ sermonem, & à scripturis alienũ à fidei expositione decernũt, firmãtes sibi sermonẽ neq̃ & dicẽtes, soli Chr̃o oportere credi, & nõ ὁμοούσιον confirmare.

Caput VIII.

INterea Liberius Papa traditĩn exiliũ, & Felix diaconus eius in loco eius subrogatur ab hæreticis. Hierosolymis Cyrillus Maximo in episcopatu sucẽcedit, aliq̃n in fide varians, aliq̃n in communione.

PEr idem tempus Constantius imperator viuendi finem facit, Iulianus vero sucedit in regnum, bono vsus principio & malo fine. Nam primo clericus & philosophus insignis, postmodũ ad idola conuertitur. Et primo quidẽ pacificus relaxat episcopos de exilijs, & benigne agit aduersus nostros. Deinde persequitur, & infert supplicia. Hic in odium Christi Iudæis permittit reparare templũ Hierosolymis, qui ex omnibus prouincijs collecti, noua templi fundamenta iaciunt, quæ subito terrẽmotu corruũt diuinitus, saxis ingẽtibus longe lateq; dispersis. Et ne hoc casu crederetur factum, sequenti nocte in vestimen-

rũs cunctorũ crucis apparuit signũ. Quo attoniti miraculo, plurimi Christo crediderunt. Hic etiã Iulianus ad cumulum nequitiæ summę contra deum, insigne Christi simulacrum, quod apud Cæsaream mulier à sanguinis liberata profluuio collocauerat, satis impudẽter deponit, suamq́ eodem loco collocat imaginẽ, quæ igne de cælo cadente postmodũ fulminata est, caput cum ceruice vna in terra est deiectum. Reliqua pars hactenus ad iudiciũ fulminis reseruatur. Tunc vero Pagani imaginẽ Chri cõfregerunt, quã postmodũ Christiani recolligentes, recõdiderunt in ecclesiã.

EX CONCILIO apud Alexandriã. Caput IX.

INterea cõgregatis apud Alexandriam paucis numero confessoribus, licet fidei merito multis, ad sedandas hæreticorũ procellas tractatur, quibusdam eorum ad rigorem ecclesiæ dicentibus: non debere eos recipi in sacerdotium qui se vtcunq; contagione hæretica maculauerunt, alijs vero ad cõpassionem promulgantibus, non debere negari aditum ab iurato errore perfidię redeuntibus. Additur quoq; in illo concilij decreto, plenior de spiritu sancto disputatio, vt eiusdem substantiæ ac deitatis cuius pater & filius crederetur, nec quicquam prorsus in trinitate aut creatum, aut inferius, posteriúsve diceretur, sed de differentia substantiarũ & subsistentiarum sermo eis per scripturas motus est, quas Græci vsias & hypostases vocant. Quidam dicebant substantiã & subsistentiã vnũ videri, quia tres substantias non dicimus in deo, nec tres subsistentias dicere debeamus. Alij vero qui-

bus lõge aliud subſtãtia quàm ſubſiſtẽtia videbat, dicebant, quia ſubſtantia ipſa rei alicuius naturã rationem'q; qua cõſtet, deſignet: ſubſiſtẽtia aũt vniuſcuiuſque perſonæ, hoc ipſum q̃d extat & ſubſiſtit, oſtẽdat.

HAERESIS Sabellij breuiter adnotata. Cap. X.

IDeo'q; propter Sabellij hæreſim confundentis pſonas & dicentis, quia idem deus quando vult, pater eſt, quando vult, filius eſt, quãdo vult, ſpiritus ſanctus, tres ſubſiſtentias eſſe cõfitendas, quod quaſi tres ſubſiſtentes perſonas ſignare videretur, ne ſuſpicionem daremus tanquã illius fidei ſectatores, qui trinitatẽ in nominibus tantũ, & non in rebus ac ſubſiſtẽtiis confitentur. Sed de incarnatione dñi comprehenſum eſt, quia corpus quod ſuſceperat dñs, nõ ſine ſenſu, nec; ſine anima ſuſcepiſſet. Quibus caute moderate'q; compoſitis, ſoluto concilio, Euſebius vir illuſtris potens in verbo doctrinæ, orientem circuit atq; Italiam: & illius circunferens decreta, ſingulas quaſq; eccleſias ad ſanitatem rectæ fidei reuocat, idem moliẽte Pictauienſi epiſcopo Hilario, viro naturaliter erudito, & commodiſſimo ad perſuadẽdum, cuius multa extant opuſcula & libri de fide nobiliter editi contra verſutias hæreticorum. Interea Iulianus imperator contra Perſas pugnaturus litat Apollini, poſcens reſponſa, nec ſuſcipit. Percontati dæmones de cauſa ſilentij, aiunt, ſepulchrum Babilæ martyris prope poſitum impedire. Tunc ille venire Galilæos (hoc enim nomine noſtros ſolitos erat appellare) & auferre ſepulchrum martyris iubet. Conueniunt'q; noſtri pſal-

lentes cum exultatione illud Psalmistæ in auribus ꝓfani principis: Confundantur om̄es, qui adorant sculptilia, & qui confidunt in simulacris suis. Vnde ille ad iracundiam promotus, Christianos incarcerat & infert martyria, cōminatus maiora tormenta post belli victoriam. Hoc eo cogitante, res vertitur in contrarium. nam profectus quidem est, sed reditus nullus fuit. ibiq́ incerto suorum aut hostium iaculo confodit. Fertur autem quia dum fuisset vulneratus, mox sanguine suo compleuerit manum, & in aërem ꝓiecerit. dicens: Galilæe vicisti. & in eo ipso confessus est cum blasphemia victoriam.

D. HAYMONIS EPISCOPI HALBERSTATtensis liber decimus.

THEODERITVS in tripartita historia. Caput .I.

Ost Iulianum Iouinianus ab exercitu trahitur ad imperij insignia, qui excusat se sacrilegis nō posse imperare, quia Christian⁹ esset. nec acquiescit donec acclamat exercitus, Et nos Christiani sum⁹. Hic persequit̄ hæreticos, & honorat ecclesiā. Athanasiū requirit, & ab ipso suscipit formā fidei, & ecclesiaꝝ disponēdaꝝ modū, sed hęc tā læta principia

orta mors imatura mox corripit. Post hũc Valẽtinianus cũ fratre Valẽte suscipit imperiũ, expulsus quondã militia à Iuliano pro fide nostra. & sibi quidem tunc Occidentales delegit partes, fratri autem Orientales reliquit. Valentinianus ergo in fide & religione Romanam rempublicam administrat, sed Valens fauendo hæreticis, abijt in viam patrum suorum. Orthodoxos quosque persequitur, tormentis excruciat, damnat exilio, sed hoc post Athanasij obitum. Nam illo superstite, velut diuina quadam virtute prohibetur.

ATHANASIVS Alexandrinus Episcopus, quadragesimo & sexto sacerdotii sui anno moritur.

Caput II.

IGitur functo in pace Athanasio post multos agones, & Petro in loco eius substituto, quem & ipse sciscitatus de successore elegerat. fauore principis concitati aduersum nostros Arriani insurgunt vehementius. Tunc Lucius Arrianæ pestis episcopus, fugato Petro, supra persecutiones gentilium vastat ecclesiam, vastat & heremum, & bellum quiescentibus indicit. Itaque tria milia & eo amplius viros per totam heremum solitaria habitatione dispersos, armata manu oppugnare aggreditur. Patrésque monachorum Aegypti Macharium, Isidorum, aliúmque Macharium, Heraclidem & Paulum, discipulos Antonii tradidit exilio. Qui vitæ merito insignes & virtutibus admirabiles habebantur. Pro breuitate proposita cæte-

Cæcus quidam ad cellam Macharij cum non reperisset eum domi, mœstus primo, sed mox fidei ardore calescens, Applicate me, inquit, ad illam partem parietis, vbi cubare solet senior. & admotus parumq; luti aridi, quo paries oblitus erat, palmæ suæ superponens, & de aqua putei, ex quo ipse bibebat, resolués oculos suos, perunxit, & mox visum recepit. Sed & idem Macharius catulos leænæ cæcos, à matre sibi obiectos, cum pro ijsdem bestia supplicare videretur, liberat à cæcitate, donatúrque à bestia pluribus pellibus laniatis pro munere, ore suo enectis, & ante cellam eius depositis. Sed his tantis virtutum mirabilibus nõ defert Lucius Arrianus, quinimo iubet ipsos prædictos patres clam raptos, in ignitam Aegypti insulam deportari, vbi & multa operantur miracula, & conuertunt incredulos. Quod expauescẽs Lucius, veritus populum propter iustos tumultuantem, reuocat eos, & ad heremum remittit. Verum dum hoc Lucius agit in Aegypto, Valens Arrianorum imperator per alia loca, non minus aduersus nostros insaniuit, maxime apud Edissam Mesopotamiæ vrbem, Thomæ apostoli reliquijs decoratam, vbi de ecclesia catholicis eiectis, nec in campo permittit habere conuentum. Tunc velut aurum in fornace probatum, in persecutione fulget ecclesia: vnde non in verbis tantum, sed in carceribus & exilijs vinculísque fides approbatur. Interea cum apud Alexandriam nebulosus quidam doctor Lucius obtenebraret populos, velut lampadẽ quandã diuinæ lucis, Didymum dominus accendit,

hic à pueritia luminibus orbatus, nec ideo minus literis se applicans, mirum dictu, in tãtam scripturarũ eruditionem diuino peruenit miraculo, vt scholæ ecclesiasticæ illius tẽporis maximus doctor existeret. Hũc beatus Antonius cum fidei Athanasij testimonium laturus aduersum Arrianos de Thebaide descendisset, magnificis consolatus est verbis. Nihil te, inquit, offendat Didyme, quod carnalibus oculis videris orbatus: desunt tibi oculi, quos mures & muscæ & lacertæ habent: sed lætare, quia habes oculos q̃s angeli habent, quibus deus videtur, per quos tibi magnum scientiæ lumen accenditur.

DE illustribus viris Basilio & Gregorio.
Caput III.

EA tempestate Basilius & Gregorius, Cappadociæ instar duorũ cęli luminariũ refulgent, ambo nobiles, ambo Athenis sufficientissime eruditi: qui remotis deniq; secularium Græcorum libris, monasterium expetunt, soli diuinæ scripturæ attendentes. Basilius contemplationi monasticæ inhæret, contemptu seculi humilior. Gregorius ecclesiasticę actioni in p̃dicatione liberior. Basilius itaq; Cæsareæ Cappadociæ fit episcopus, qui cum à Valente in exilium cogeretur, & staret ad tribunal, præfecto minitanti fertur elegãter respondisse: Vtinam, inquit, dignum haberem aliquod munus quod ei offerrem, qui Basilium maturius de nodo huius follis absolueret. Cúmque daretur ei spatium deliberandi, Ego (ait) in crastino tempore ero qui hodie, tu te vtinam non mutes. Et illa quidẽ nocte cum vxor imperatoris vehemẽ

cruciaretur,& filius eius vnicus diuina extingueretur vltione. Rogatur Basilius,& detinetur ad intercessionem,qui paulo ante expellebatur ad pœnam. Itaque omnibus catholicis expulsis à Valente,solus vsque ad vitæ exitum intemerato communionis sacramento in ecclesia perdurat.

GREGORIVS Nazanzenus Constantinopolin translatus est.
Caput. IIII.

GRegorius apud Nazanzi oppidum in locũ patris episcopi subrogat,famosissimus in doctrina & hæreticorum validissimus oppũgnator. Vnde & Constantinopolin ad docendam ecclesiam transfertur. Per idem tempus functo Liberio Romano pontifice,Damasus succedit in apostolatum, contra quem Vrsinus schismaticus præsumit Apostolicã sedem, defendentibus alterutris & bella mouẽtibus, adeo vt humano sanguine implerentur orationum loca. Sed adest assertor innocentiæ deus Damaso prudenti & innocenti viro. Sed apud Mediolanum defuncto Auxenio episcopo hæreticorum, Ambrosius vir primo consularis, subito populi clamore episcopus eligitur,adhuc tamen catechuminus,sed mox ante ordinationem suam baptizatur.

VALENTINIANVS regnat decẽ annis. Caput V.

INterea Valẽtinianus imperator diẽ obijt,filijs suis Gratiano & Valẽtiniano relinquẽs ĩperiũ. sed & frci⁹Gotthus ĩsurgẽtib⁹ fugiẽs è bello flãmis exust⁹ ẽ,

DE GRATIANO illustri imperatore. Cap. VI.

IGitur Gratianus cũ fratre admodũ paruulo post Valentem quoq; Oriẽtis suscipit imperiũ. Hic pius fuit ac religiosus, armis strenuus, velox in corpore, ingenio bonus, & plus verecundus, quã reipublicæ intererat. Vnde & ad curã & administrationem rei Theodosium acuit, virum vtilem & armis maturum, Orientis ei procuratione pmissa. Qui Gratianus postquam multa religiose & fortiter gessit, & à Maximo Britannorum tyranno peremptus est, post se in occiduis partibus relinquit Valẽtinianum. Cuius interim mater Iustina Arriana persequitur ecclesiam, comminans sacerdotibus exilia, nisi Arrianensia suscipiant decreta. Sed & Ambrosium turrim aduersus hæreticos validissimam multa oppugnatione fatigat, quem & persuaso filio parat exilio condemnare, sed à populis incredibiliter amantibus Ambrosium impeditur. Qui Ambrosius aduersus reginam non se manu defensat ac telis, sed ieiunijs & obsecrationibus indesinenter insistit, donec vindice deo, tyranno Maximo perurgente versa in fugam, cum filio exilium sortitur.

DE THEODOSIO pio ac religioso imperatore. Cap. VII.

INterea Theodosius beneficiorum Gratiani memor, ad vindictam eius totis viribus Orientis insurgens, sanguinẽ iustũ vlciscit, regnũ recuperat, fidẽ catholicã restituit, quã Iustina violauerat, & inde ad Orientẽ regressus, sicut ab exordio regni precipitatis

penitus idolis, pulsis hęreticis, congregatis catholicis, in fide & religione & munificentia perseuerat. Hic piam cõstituit legem, vt sententiæ principũ super animaduersione prolatæ, in diem tricesimum ab executoribus differrētur, quo locus misericordię vel (si res tulisset) pœnitentiæ non periret.

Caput VIII.

SVb eodem tempore apud Laodiceam Apollinaris episcopus, vir sane in cæteris instructus, hęresim generat, ex cõtentiõe asserens solum corpus, non etiam animam à domino in dispensatione susceptum, & pro supplemento illius rationabilis partis, ipsum dei verbum fuisse perhibebat. Hinc descendũt Apollinaristæ & hæretici, proprias habentes sectas & dogmata. Tunc conciliũ Romæ cõgregatur à Damaso, & Petro Alexandrino, & damnātur Apollinaristæ, data hac decretali sententia, vt si quis filium dei humanitatis vel deitatis diceret minus aliquid habuisse, ab ecclesia fieret alienus. Sed & Constantinopoli sub trecentis quinquaginta patribus, synodus celebratur, in qua omnes hæretici condemnantur. Tunc Martinus Turonicorũ Galliæ ciuitatis episcopus, multis miraculorum signis effulget. Tunc Hieronymus presbyter in Bethleem, imò toto orbe clarus habetur, de quo non sine magna admiratione suspicio, quare in hac historica narratione à Rufino p̄termissus est insigniri, maxime cum cæteros illustres viros & cõtemporaneos suos nobilitauerit eloquio, qui vel impares ei fuerunt scientia, vel si pares aut superiores, certe omnimodo minus vtiles ecclesijs.

Fortassis egit hoc Rufinus industria, ut videretur iniuriã illi libello facere, quem idem beatus Hieronymus scribit de viris illustribus, vbi & de seipso facit in vltimis mẽtionem. Dicitur etiã, ꝙ inimicitias inter se aliquando habuerunt, &(si fas est dici de tam sanctis & prudẽtibus viris) obliquis se respexisse vultibus, & sermonibus natauêre. Vnde forsitan à beato Hieronymo nunc sermonem historicũ obliquauit. siue autem propter hoc, siue propter illud omiserit, nescio, deus scit: vnum scio, quia prætermittendus non erat. Vnde nunc idoneum duxi vicem supplere Rufini, & tantum hunc virum inserere narratiõi, vt quasi quodã cornu aureo mutilata historia, huius insertione reformetur. Itaq; ea quæ sparsim de eo dictata reperi, suffragantibus eius meritis in vnum colligere breuiter dispono. Sed iam ad historiã reuertamur. Interea Theodosius pius imperator cõmunem se prębens sacerdotib⁹ dei, extinctis iam hæreticis, in pace & qete magna regit ecclesias. Tunc idola penitus destruũtur, templa gentiliũ subuertuntur. Tunc apud Alexãdriam ingens templum Serapis deiicitur, in quo tam vastum erat ipsius Serapis simulacrũ, vt dextera vnũ parietem, alterum læua perstringeret. Quod monstrum ex omni genere metallorum signorumq; cõpositum ferebatur. Hoc idolum dicebant statutis diebus salutari à Sole, quoniam arte erat compositum, vt per fenestram exiguam radius solis directus, os & labia ei⁹ populo inspectãte illustraret. Sed & in eodẽ templo signum solis ex subtilissimo ferro fabricatũ, magnete lapide desuper laquearibus infixo, ipsumq;

trahentibus mouebatur deorsum, & tanquam ad salutandum Serapim altius eleuabatur. Sed cum ad subuertendum hoc simulacrum nostri insurgerent, paululum territi retardantur, gentilibus pro certo asserentibus, quod si humana manus illud tetigisset, terra dehiscens ilico solueretur in chaos, cælumq́ rueret in præceps, tum ecce vnus ex militibus fide concalescens, correptam bipennem maxillę veteratoris illidit nec cęlum tamen ruit, nec terra distenditur. Exinde alijs adiuuantibus ad cædendum, senex veternosus distrahitur, & in conspectu clericorum Alexandriæ exuritur. Hic Serapis finis fuit, quem alij Iouem putant, alij virtutem Nili fluminis, alij regem Aegypti Apim, alij in honorem nostri Ioseph formatum asserunt esse simulacrum, ob diuisionem frumenti, qua subuenit Aegypto. Sed & in templo Saturni cum simulacrum deijcitur, tyranni eiusdem fani sacerdotis fraus comperta est, qui tanquam ex responso numinis, suæ libidini placentes fœminas dicens dignas esse Saturno deo, & eius vocatiõe, faciénsque in templo pernoctare, clausis ianuis, & traditis clauibus, cùm videretur discedere, per subterraneos aditus simulacrum ingrediebatur à tergo exesum, & parieti diligenter annexum, & mox supplicantem & intentam mulierem, quasi voce Saturni aduocabat, sed & aliæ multæ Paganorũ fraudes tunc deteguntur. Itaque deiecto apud Alexandriam ipso capite idololatriæ, reliqua idola conculcantur, & veri dei construuntur ecclesiæ. Interea Valẽtinianus in occiduis partibus, laqueo vitam finiuit, dolo (vt dicitur) ducis sui Arbogasti, post quem Eugę

nius tyrannus Italiam occupat. Theodosius inflãmatur ad vltionem, & consulto Iohanne Anachoreta monacho, qui prophetico spiritu pollebat, Eugenium exuperat tyrannum, tam armis confisus, quàm ieiuniјs & orationibus. Tunc de inimicis ad Orientem reuertitur, ibique Arcadium filium Augustum creat, Honorium quoque factum imperatorem Occiduis partibus delegat. Ipse vero iam subiugatis hostibus, iam eliminatis idolis, iam sedata ecclesia, post decem & septẽ annos Romani imperij migrat ad dominum, cũ pijssimis principibus percepturus prẹmia meritorum. Hic Rufinus ecclesiasticæ historiæ finem facit, & nos quoque finitis persecutionibus, hæresibus consopitis, fundata & extructa ecclesia, quia post enumerationem tantorum martyrum, confessorum, doctorum siue patrum, nihil dignius restat vel illustrius, hic cum eo suscepti operis compendium terminemus.

CAPITA LIBRI PRIMI.

LIBER II.

LIBER .III.

G

LIBER IIII.

LIBER V.

LIBER VI.

LIBER VII.

LIBER VIII.

LIBER. IX.

LIBER. X.

FINIS.

Superbis deus resistit, humilibus autem dat gratiā.

Parcere subiectis & debellare superbos.